

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ

η.μ.σ.

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

**Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο
Πελοποννήσου**

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

Κοινωνική Οικονομία & Κοινωνική

**Επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική
2020 και οι παρεμβατικές δυνατότητες των Δημόσιων**

Οργανισμών – Η ελληνική περίπτωση

Ελευθερία Κολέση

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2016

**Department of Political Studies and International Relations - University of
Peloponnese**

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

Interuniversity Interdepartmental

Master Program in

«Local and Regional Government and Development»

Social Economy & Social Entrepreneurship

**in the European 2020 Strategy and the invasive potential of
Public Organizations – The Greek case**

Eleftheria Kolesi

Corinth, September 2016

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Λέξεις κλειδιά: Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική επιχειρηματικότητα ,δημόσιοι οργανισμοί, Ευρώπη 2020, Ν. 4019/11,Ν.4430/2016,Ο.Τ.Α, στρατηγικό σχέδιο προώθησης κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, δημόσιες συμβάσεις.

Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι αφενός, η ανάλυση της έννοιας και των αρχών της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και η ένταξη τους στις Ευρωπαϊκές πολιτικές και στην Στρατηγική Ευρώπη 2020. Αφετέρου η εξέταση των παρεμβατικών δυνατοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, μέσα από το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο και τις νέες κοινοτικές οδηγίες όπως ενσωματώνονται στη Εθνική νομοθεσία.

Στα πλαίσια αυτά, παρουσιάζεται και αναλύεται το θέμα της Κοινωνικής Οικονομίας και επιχειρηματικότητας στην ευρωπαϊκή και ελληνική πραγματικότητα. Αφού αναλυθεί το βασικό Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο το οποίο τις διέπει, κεντρικός άξονας και ερευνητικό ερώτημα, είναι αν η Κοινωνική Οικονομία και επιχειρηματικότητα τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι καινοτόμες και αν έχουν προοπτικές βιωσιμότητας. Απαντήσεις στο βασικό αυτό ερώτημα θα επιχειρηθούν να δοθούν μέσα από τον προσδιορισμό της σχέσης ανάμεσα στην Κοινωνική Οικονομία την κοινωνική επιχειρηματικότητα -καινοτομία καθώς και στις παρεμβατικές δυνατότητες των δημοσίων οργανισμών και ειδικότερα των ΟΤΑ.

ABSTRACT

Key words: Social economy, social business ,public organizations, Europe2020,law 4019/2011,law 4430/2016, Outline Strategy for the development of Social Economy and Social Entrepreneurship in Greece, public contracts.

The purpose of this paper is, at first, the analysis of the concept and principles of Social Economy and Social Entrepreneurship and their integration into European policies and the Strategic Europe 2020. Furthermore, the examination of the intervention capacities of public institutions in Greece, through the existing legislative framework and the new community directives as embodied in the National legislation. In this context, the issue of Social Economy and entrepreneurship in European and Greek realities is presented and analyzed. After having analyzed the Greek basic legislative framework , the centerpiece and research question is whether Social economy and entrepreneurship in Greece, as well as the European Union, are innovative and have prospects for sustainability. Answers to this key question will be attempted through the determination of the relationship between Social Economy, social entrepreneurship -innovation and the invasive potential of public organizations.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	8
1.1. Ορίζοντας τις έννοιες	8
1.2. Κοινωνική Οικονομία-Ιστορική προσέγγιση	10
1.3. Σύγχρονη προσέγγιση του όρου.....	13
1.4. Κοινωνική Επιχειρηματικότητα – Κοινωνικές Επιχειρήσεις.....	16
1.5. Κοινωνικές επιχειρήσεις και δημόσιοι οργανισμοί.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	23
2.1. Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη.....	23
2.2. Η θεώρηση της ΕΕ αναφορικά με την Κοινωνική Οικονομία –Κοινωνική Επιχειρηματικότητα - πολιτικές της Ε.Ε.....	25
2.3. Κοινοτικό Πρόγραμμα Ε.Ε.: «Τρίτο Σύστημα και απασχόληση» και κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL	27
2.4. Η Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (Social Business Initiative) και η δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις στην ΕΕ.....	29
2.5. Η Κοινωνική Οικονομία στο πλαίσιο της Στρατηγικής Ευρώπη 2020.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	34
3.1. Το Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο	34
3.2. Το «Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο» για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.....	36
3.3. Η Ελληνική κοινωνική επιχειρηματικότητα σε αριθμούς.....	38
3.4. Ο Νέος νόμος 4430/2016	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	44

4.1. Προβλήματα στην εφαρμογή του Νόμου σε επίπεδο συνεργασίας με τους ΟΤΑ	44
4.2. Κωλύματα συνεργασίας ΟΤΑ και ΚοινΣΕπ	46
4.3. Νέες Παρεμβατικές Δυνατότητες	47
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	50
Βιβλιογραφία	53

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε πολλές προηγμένες, όπως επίσης και σε αναπτυσσόμενες οικονομίες έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ένας ενδιάμεσος τομέας, ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας, χωρίς ωστόσο τα όρια ανάμεσα στους τομείς, να είναι πάντοτε ευδιάκριτα. Ο πρώτος τομέας αφορά στην ιδιωτική κερδοσκοπική οικονομία, δηλαδή τις επιχειρήσεις οι οποίες λειτουργούν, στη βάση επιδίωξης κέρδους. Ο δεύτερος τομέας, είναι ο τομέας της κρατικής ή δημόσιας οικονομίας, στον οποίο δραστηριοποιείται το κράτος ή άλλες μονάδες, με σκοπό την προσφορά αγαθών και υπηρεσιών, αναδιανεμητικού χαρακτήρα. Ο τρίτος ενδιάμεσος τομέας, αφορά στο ευρύτατο πεδίο της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας.

Η Κοινωνική Οικονομία ή μη-κερδοσκοπικός τομέας ή τρίτος τομέας είναι ο τομέας ο οποίος εκπορεύθηκε από την ανάγκη κάλυψης της περιοχής μεταξύ ιδιωτικού και κρατικού τομέα με στρατηγικούς σκοπούς οι οποίοι τίθενται προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας, δεν αποτελεί πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης, ούτε θα πρέπει να συγχέεται με τη Σοσιαλιστική Οικονομία, αν και οι απαρχές της θεωρητικής σκέψης της έχουν επηρεαστεί ως ένα σημείο από αυτήν.

Η Κοινωνική Οικονομία, αποτελεί ουσιαστικά ένα όραμα για μια κοινωνία ελεύθερων αλληλέγγυων πολιτών, στην οποία το προσωπικό κίνητρο οφέλους, ναί μεν δεν θα αποθαρρύνεται, ωστόσο υπακούει σε κανόνες, οι οποίοι συμβάλλουν στην δημιουργία μιας πιο ανθρώπινης, ισορροπημένης κοινωνίας. Μιλώντας για Κοινωνική Οικονομία, ουσιαστικά αναφερόμαστε σε ένα φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων, το οποίο ξεκινάει «από κάτω». Υπ' αυτή την έννοια, πρόκειται για μια πρωτοβουλία η οποία ανήκει κατά κύριο λόγο στους πολίτες, ξεκινά από τους πολίτες και τίθεται στην εξυπηρέτηση των αναγκών των πολιτών και δεν αποσκοπεί αποκλειστικά στο οικονομικό κέρδος.

Οι ιστορικές ρίζες της Κοινωνικής Οικονομίας, ανατρέχουν στην σκέψη και το έργο του ουτοπικών σοσιαλιστών και στις πρώτες προσπάθειες για τη δημιουργία

εναλλακτικών κοινοτιστικών απαντήσεων στην κυρίαρχη καπιταλιστική οικονομία μέσω της χρήσης του συνεταιριστικού μοντέλου. Αυτή η πρόιμη ιστορία ενσωμάτωσε αργότερα ορισμούς που έδωσαν έμφαση σε ένα εναλλακτικό υπόδειγμα, το οποίο αμφισβήτησε την κλασική αντίληψη της καπιταλιστικής οικονομίας, συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου του κεφαλαίου. Πολύ γρήγορα η ιδέα χρησιμοποιήθηκε για να αναφερθεί σε συλλογικές επιχειρήσεις και ενώσεις οι οποίες καθοδηγούνται από δεοντολογικά και ηθικά ζητήματα, όχι μόνο από υλικό όφελος (Mendell, 1994).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.1. Ορίζοντας τις έννοιες

Η εξεύρεση ενός ορισμού που να συμπυκνώνει επιτυχώς, όλο το νόημα των όρων για «κοινωνική οικονομία» και «κοινωνική επιχειρηματικότητα», αποτελεί δίχως αμφιβολία, ένα δύσκολο έργο. Για τον ορισμό των δύο αυτών όρων, έχουν γραφεί πολλά βιβλία, ενώ στην βιβλιογραφία διεθνώς, όπως επίσης και στον δημόσιο διάλογο συναντάται ένα ευρύτατο φάσμα ορισμών και αντιλήψεων τόσο για την ιδιάζουσα φύση των δύο αυτών όρων, όσο και την ανάπτυξη των μεταξύ τους δυναμικών, πολυεπίπεδων σχέσεων. Αυτό, βεβαίως αποτελεί κοινό τόπο προβληματικής, όχι μόνο για τους εν λόγω όρους, αλλά και για ένα σύνολο επιμέρους όρων, οι οποίοι χρησιμοποιούνται όλο και πιο συχνά στις σύγχρονες κοινωνίες, και οι οποίοι συνδυάζουν τον όρο «κοινωνικός», με ένα σύνολο άλλων εννοιών, κατά κανόνα οικονομικών: κοινωνική επιχείρηση, κοινωνικό επιχειρείν, κοινωνική καινοτομία κτλ.

Επιχειρώντας έναν ορισμό της Κοινωνικής Οικονομίας, ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια σειρά από βασικά ζητήματα . Το πρώτο είναι ιστορικό. Πώς έχει ο όρος γίνει κατανοητός από την πρώτη χρήση του, και πώς αυτή την ιστορική χρήση μπορεί να ρίξει φως σχετικά με τις τρέχουσες αντιλήψεις και τις εμπειρίες μας; Δεύτερον, ποια είναι τα στοιχεία που με μοναδικό τρόπο ξεχωρίζουν αυτό το αντικείμενο αναφοράς από άλλα; Τρίτον, πώς ο ορισμός λαμβάνει υπόψη τις αντικειμενικές μετατοπίσεις και συνθήκες που χαρακτηρίζουν ένα συγκεκριμένο χρόνο και τόπο; Τέταρτον, ποια είναι η κύρια θεωρητική εστίαση του ορισμού; Είναι πολιτικός, δομικός, νομικός, ηθικός ή κάτι άλλο;

Για την Κοινωνική Οικονομία, έχουν συχνά δοθεί πλειάδα ορισμών, ενώ δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός, παρ' όλες τις προσπάθειες της σύγχρονης Κοινωνιολογικής Θεωρίας και της Πολιτικής Επιστήμης. Ο Nicholls (2008), ορίζει την Κοινωνική

Οικονομία, ως τον τρίτο τομέα μεταξύ της ιδιωτικής οικονομίας (επιχειρήσεις) και της οικονομίας του δημόσιου τομέα (κυβέρνηση)

Περιλαμβάνει οργανώσεις όπως οι συνεταιρισμοί, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, κοινωνικές επιχειρήσεις και φιλανθρωπικά ιδρύματα. Η θεωρία της Κοινωνικής Οικονομίας επιδιώκει να τοποθετήσει αυτές τις οργανώσεις σε ένα ευρύτερο πολιτικό οικονομικό πλαίσιο. Ειδικότερα, διερευνάται η οικονομική βιωσιμότητα των συνεταιρισμών και η αξία των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων και των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων στην παραδοσιακή οικονομική θεωρία.

Οι γραμμές μεταξύ του ιδιωτικού τομέα και της Δημόσιας και Κοινωνικής Οικονομίας είναι συχνά θολές. Οι Mook et al. (2007) προσφέρουν ένα σύστημα ταξινόμησης. Γι' αυτούς τους συγγραφείς, η Κοινωνική Οικονομία περιλαμβάνει μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς του δημόσιου τομέα (π.χ. μουσεία, Συλλόγους για την ενίσχυση παιδιών, τράπεζες τροφίμων). Αυτοί οι οργανισμοί συνήθως εξαρτώνται από την κυβερνητική χρηματοδότηση για ένα σημαντικό τμήμα των εσόδων τους. Ενώσεις και σύλλογοι που βασίζονται στην αγορά, δημιουργώντας τα περισσότερα, αν όχι το σύνολο των εισοδημάτων τους από αυτήν (π.χ. οι περισσότεροι συνεταιρισμοί, ο Blue Cross, το YMCA -Young Men's Christian Association). Τέλος, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δεν επικαλύπτουν ούτε την αγορά ούτε το δημόσιο τομέα (π.χ. οργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, όπως οι θρησκευτικές οργανώσεις, και εθελοντικές οργανώσεις, όπως η Habitat for Humanity και η Διεθνής Αμνηστία).

Εδώ όμως θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι οργανώσεις αυτές ανήκουν στη σφαίρα της κοινωνικής οικονομίας μεν, διαφέρουν όμως σημαντικά από τις κοινωνικές επιχειρήσεις καθώς κινητοποιούν πόρους από εθελοντές ή κρατικές χρηματοδοτήσεις και στερούνται το στοιχείο της καινοτομίας στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους. Δεν είναι λίγες οι φορές που έχουν κατηγορηθεί επίσης, για «φιλανθρωπικό πατερναλισμό» καθώς υπάρχει η τάση τα άτομα που τις χρηματοδοτούν να καθορίζουν και τους σκοπούς αυτών.

Για τους Mook et al., (2007:17) ο όρος Κοινωνική Οικονομία είναι «μια έννοια γεφύρωσης για οργανισμούς που στο επίκεντρο της αποστολής τους και στην

πρακτική τους, έχουν κοινωνικούς στόχους και είτε έχουν σαφείς οικονομικούς στόχους ή δημιουργούν κάποια οικονομική αξία μέσω των υπηρεσιών που παρέχουν».

Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, συνιστά έναν βασικό τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, η οποία οδηγεί την επιχειρηματικότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων, να λειτουργεί ως ένας σημαντικός παράγοντας εθελοντισμού, κοινωνικής καινοτομίας, πλούτου ιδεών, πρακτικής αποτελεσματικότητας, συμμετοχής του πολίτη σε κοινωνικούς ρόλους, σεβασμού της αξίας κάθε ανθρώπου καθώς και της κοινωνίας στο σύνολό της, μέσα σε ένα πλαίσιο κοινωνικών δικαιωμάτων. Επιπλέον η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, λειτουργεί ως ένας σημαντικός παράγοντας δημιουργίας κοινωνικού κεφαλαίου, ενώ δεν είναι αμελητέα η συνεισφορά της στην καλλιέργεια της πολιτιστικής κληρονομιάς, της παράδοσης και των περιβαλλοντικών αξιών.

Υπό αυτή την έννοια, η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, αποτελεί σε κάθε περίπτωση, έναν συντελεστή αποτελεσματικής ποιότητας στην κοινωνική ανάπτυξη αλλά και την κοινωνική συνοχή, έναν συντελεστή ο οποίος είναι βοηθητικός προς τα πρόσωπα εκείνα τα οποία αντιμετωπίζουν προβλήματα λόγω κάποιων μειονεξιών τους, και από αυτόν τον λόγο, βιώνουν συνθήκες περιθωριοποίησης και αποκλεισμού, ή διαθέτουν δεξιότητες ή ειδικές ικανότητες οι οποίες καθώς δεν έχουν βρει κατάλληλα πεδία ευκαιριών, δεν έχουν αξιοποιηθεί καθόλου, ή δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς. Τόσο η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, όσο και οι κοινωνικές επιχειρήσεις, παράγουν προϊόν το οποίο διέπεται από έντονο κοινωνικό χαρακτήρα, καθώς είναι συνυφασμένες και λειτουργούν σε ευθεία αναφορά και διασύνδεση με την κοινωνική ζήτηση και την κοινωνική ανάπτυξη.

1.2. Κοινωνική Οικονομία-Ιστορική προσέγγιση

Ο όρος Κοινωνική Οικονομία πιθανότατα εμφανίστηκε στην οικονομική βιβλιογραφία για πρώτη φορά στα 1830. Εκείνη τη χρονιά ο Γάλλος φιλελεύθερος οικονομολόγος Charles Dunoyer δημοσίευσε την Πραγματεία για την Κοινωνική Οικονομία (Treatise on social economy) με την οποία υποστήριξε μια ηθική προσέγγιση στην οικονομία. Κατά την περίοδο 1820-1860, μια ετερογενής σχολή

σκέψης κοινωνικών οικονομολόγων αναπτύχθηκε στη Γαλλία. Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν επηρεαστεί από τις αναλύσεις του T.R. Malthus και του S. de Sismondi, τόσο όσον αφορά την ύπαρξη «αδυναμιών της αγοράς», που μπορούν να οδηγήσουν σε ανισορροπίες, όσο και σχετικά με την οριοθέτηση της αληθινής έννοιας της οικονομίας, η οποία κατά τον Sismondi θεωρείται ότι είναι ο άνθρωπος και όχι πλούτος. Ωστόσο, οι περισσότεροι από τους κοινωνικούς οικονομολόγους τοποθετούσαν τη σκέψη τους εντός της σφαίρας της φιλελεύθερης οικονομικής σκέψης και ταυτίζονταν με τις αρχές του *laissez - faire*, ότι ο αναδυόμενος καπιταλισμός θα παγιωνόταν, συμπεριλαμβανομένων των καπιταλιστικών επιχειρήσεων και των αγορών.

Ως αποτέλεσμα, οι στοχαστές, πίσω από την Κοινωνική Οικονομία σε αυτή την περίοδο δεν ξεκίνησαν και δεν προώθησαν οποιαδήποτε εναλλακτική ή συμπληρωματική προσέγγιση στον καπιταλισμό. Αντίθετα, αυτοί οι οικονομολόγοι ανέπτυξαν μια θεωρητική προσέγγιση για την κοινωνία και τι είναι η Κοινωνική Οικονομία, επιδιώκοντας την συμφιλίωση της ηθικής και της οικονομίας μέσω της ηθικοποίησης της ατομικής συμπεριφοράς, όπως στο μοντέλο του Γάλλου μηχανικού, κοινωνιολόγου και οικονομολόγου Frédéric Le Play (1806-1882) (Azam, 2003), σύμφωνα με τον οποίο, ο στόχος για τον οποίο, θα πρέπει να αγωνιστούν οι οικονομολόγοι δεν θα έπρεπε να είναι η καλή διαβίωση ή ο πλούτος, αλλά η κοινωνική ειρήνη (de Carbon, 1972) .

Η Κοινωνική οικονομία υπέστη ένα βαθύ αναπροσανατολισμό κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, μέσα από την επιρροή των δύο μεγάλων οικονομολόγων, του John Stuart Mill και του Leon Walras. Ο Mill, έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στον συνεργατισμό μεταξύ των εργαζομένων στις επιχειρήσεις, τόσο στην συνεργατική όσο και στην αλληλασφαλιστική μορφή του. Σε έργο του με την μεγαλύτερη επιρροή, *Αρχές Πολιτικής Οικονομίας*, εξέτασε με λεπτομέρεια, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των συνεταιρισμών των εργαζομένων, επισημαίνοντας ότι θα πρέπει να ενθαρρύνεται αυτό το είδος της επιχείρησης, λόγω των οικονομικών και ηθικών οφελών της.

Όπως ο Mill, έτσι και ο Leon Walras έκρινε ότι οι συνεταιρισμοί μπορούν να εκπληρώσουν μια σημαντική λειτουργία στην επίλυση των κοινωνικών

συγκρούσεων, παίζοντας ένα μεγάλο οικονομικό ρόλο, όχι στην κατάργηση του κεφαλαίου, αλλά κάνοντας τον κόσμο λιγότερο καπιταλιστικό, και διαδραματίζοντας έναν ηθικό ρόλο, όχι λιγότερο σημαντικό, ο οποίος συνίσταται στην εισαγωγή της δημοκρατίας στις εργασίες της παραγωγικής διαδικασίας (Monzón, 1989).

Το έργο του Walras *Études d'Économie Sociale: théorie de la répartition de la richesse sociale* (Studies in Social Economy: theory of the distribution of social wealth), που δημοσιεύθηκε στην Λωζάννη το 1896, σηματοδοτεί μια σημαντική τομή στην αρχική προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας η οποία ταυτίζεται με το μοντέλο του F. Le Play. Με τον Walras, η Κοινωνική Οικονομία έγινε τόσο μέρος της επιστήμης των οικονομικών, όσο και ένας τομέας της οικονομικής δραστηριότητας που είναι παραγωγικός σε συνεταιρισμούς, ταμεία αλληλασφάλισης και ενώσεις, όπως τα ξέρουμε σήμερα. Όπως επισήμαινε ο ίδιος, «Αυτό που ονομάζω Κοινωνική Οικονομία, όπως και ο J.S. Mill, είναι το μέρος της επιστήμης του κοινωνικού πλούτου το οποίο ασχολείται με την κατανομή αυτού του πλούτου μεταξύ ιδιωτών και του κράτους» (B. de Carbon, 1972).

Στα τέλη του 19ου αιώνα, τα κύρια χαρακτηριστικά της σύγχρονης έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας πήραν σάρκα και οστά, εμπνεόμενα από τις αξίες του δημοκρατικού συνεταιρισμού, και της αλληλοβοήθειας. Αν και φιλανθρωπία (φιλανθρωπικά ιδρύματα, αδελφότητες και νοσοκομεία) και οι οργανώσεις αμοιβαίας συνδρομής είχαν σημαντική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ήταν το 19ο αιώνα που οι κοινωνικές ενώσεις, οι συνεταιρισμοί και τα ταμεία αλληλασφάλισης απέκτησαν ώθηση μέσω πρωτοβουλιών που ξεκίνησαν από τις εργατικές τάξεις.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι οργανωτικές μορφές Κοινωνικής Οικονομίας, όπως αυτές εμφανίστηκαν το 19ο αιώνα στις ευρωπαϊκές χώρες, ως πρακτική των θεωριών των θεμελιωτών της, απέκτησαν πολλά οργανωτικά σχήματα, θέτοντας διάφορους σκοπούς. Έτσι αναπτύχθηκαν σε όλη την Ευρώπη, πολλές κοινότητες αμοιβαία προνοίας καθώς και κοινότητες αμοιβαίας συνδρομής (Gueslin, 1987). Στη Λατινική Αμερική χώρες όπως η Ουρουγουάη και την Αργεντινή, παρόμοιες δραστηριότητες, αυξήθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα (Solà i Gussinyer, 2003).

Τα πρώτα κοινωνικά συνεταιριστικά πειράματα στη Βρετανία, έκαναν την εμφάνισή τους στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα ως μια αυθόρμητη αντίδραση των βιομηχανικών εργατών στις ιδιαίτερες σκληρές συνθήκες διαβίωσής τους. Ωστόσο, η σοσιαλιστική σκέψη που αναπτύχθηκε από τους Robert Owen και Ρικαρτιανούς αντι - καπιταλιστές, όπως οι William Thompson, George Mudie, William King, Thomas Hodgskin, John Gray και John Francis Bray θα ασκήσουν σύντομα σημαντική επιρροή στο συνεταιριστικό κίνημα (Osborne, 2008) και στο διάστημα 1824-1835 ιδρύθηκε μια στενή σχέση μεταξύ αυτής της κίνησης και των συνδικάτων, που και τα δυο αποτέλεσαν την έκφραση ενός ενιαίου εργατικού κινήματος και είχαν τον ίδιο στόχο : την χειραφέτηση της εργατικής τάξης. Τα οκτώ Συνεταιριστικά Συνέδρια (Co-operative Congresses) που πραγματοποιήθηκαν στη Βρετανία μεταξύ του 1831 και του 1835 συντόνισαν τόσο τους συνεταιρισμούς όσο και το συνδικαλιστικό κίνημα (Cole, 1945).

Στη Γερμανία, από το 1849 και ύστερα, ιδρύθηκαν προμηθευτικοί και κυρίως πιστωτικοί συνεταιρισμοί, όπως «οι Λαϊκές Τράπεζες». Τέλος στη Γαλλία, το 1835 και μετά, συστάθηκαν παραγωγικοί συνεταιρισμοί, όπως η «Εργατική Υαλουργία του Albi» και η «Ένωση Κατασκευαστών Κοσμημάτων» (Jeantet 2006, Gardin 2006). Όλες οι παραπάνω συνεταιριστικές δραστηριότητες αποτέλεσαν αρχικά οικονομικά και κοινωνικά μορφώματα, ενώ στη συνέχεια τέθηκε ο προβληματισμός για τη νομική τους μορφή.

1.3. Σύγχρονη προσέγγιση του όρου

Στον όρο της κοινωνικής οικονομίας αποδίδεται μια σειρά από εναλλακτικές έννοιες όπως είναι ο τρίτος τομέας, ο μη κερδοσκοπικός τομέας, η αλληλέγγυα οικονομία, η εναλλακτική οικονομία και η οικονομία του μη κέρδους (Westlund, 2003). Το πώς γίνεται χρήση του όρου της κοινωνικής οικονομίας εξαρτάται από την χώρα προέλευσης που ο κάθε συγγραφέας τοποθετείται για αυτή π.χ. ΗΠΑ, Ευρώπη, άλλες χώρες, καθώς και από το επιστημονικό πεδίο που επιχειρείται η προσέγγιση της. Για παράδειγμα «η κοινωνική οικονομία φέρνει ανθρώπους να συνεργαστούν μαζί υπό ελεύθερη συμμετοχή και εθελοντική δέσμευση για ένα κοινό σκοπό» (Westlund, 1193), δίνει νόημα στην πολιτική διάσταση του όρου. Όταν η κοινωνική οικονομία ορίζεται ως:

«οι οικονομικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται από επιχειρήσεις, πρώτιστα συνεργατικά, με μέλη και ηθικές αξίες που βασίζονται στις ακόλουθες κύριες αρχές: 1) να παρέχουν υπηρεσίες στα μέλη τους ή στην κοινότητα δίχως να αποσκοπούν στην κερδοφορία, 2) να διοικούνται αυτόνομα, 3) να έχουν δημοκρατικές διαδικασίες διοίκησης –διαχείρισης και 4) να δίνεται έμφαση στον άνθρωπο έναντι της εργασίας και του κεφαλαίου» (Defourny & Develteve 1999, σελ16), δίνεται νόημα στην οικονομική διάσταση του όρου.

Ο όρος κοινωνική οικονομία περιλαμβάνει πλήθος οργανωτικών μορφών: Μ.Κ.Ο., αλληλασφαλιστικούς οργανισμούς, ηθικές τράπεζες, συνεταιρισμούς κάθε μορφής, κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Το 2012 το CIRIEC (CIRIEC, 2012,14) στην σύνοψη της έκθεσης που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή, προτείνει τον ακόλουθο ορισμό εργασίας για την κοινωνική οικονομία.

«Μία σειρά από ιδιωτικές και τυπικά οργανωμένες επιχειρήσεις, που είναι αυτόνομες ως προς την λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των μελών τους διαμέσου της αγοράς με την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, ασφαλιστικών και χρηματοοικονομικών, όπου η διαδικασία λήψης αποφάσεων και η διανομή κερδών ή πλεονασμάτων μεταξύ των μελών δεν συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις εισφορές των εκάστοτε μελών, τα οποία διαθέτουν από μία ψήφο, ή σε κάθε περίπτωση διενεργούνται μέσω δημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Η κοινωνική οικονομία συμπεριλαμβάνει επίσης ιδιωτικές, τυπικά δομημένες οργανώσεις που είναι αυτόνομες ως προς την λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, οι οποίες προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε νοικοκυριά και τα πλεονάσματα των οποίων, στο μέτρο που υφίστανται, δεν επιτρέπεται να τα οικειοποιούνται οι οικονομικοί παράγοντες που τις δημιουργούν, ελέγχουν ή χρηματοδοτούν». **Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποιεί τον όρο «κοινωνική επιχείρηση» για να καλύψει τους ακόλουθους τύπους επιχειρήσεων:**

- Εκείνες για τους οποίους ο κοινωνικός στόχος είναι το κοινό καλό και λόγος ύπαρξης της εμπορικής δραστηριότητας, συχνά με τη μορφή ενός υψηλού επιπέδου κοινωνικής καινοτομίας.
- Είναι εκείνες όπου τα κέρδη κυρίως επανεπενδύονται με στόχο την επίτευξη του κοινωνικού αυτού στόχου.
- Εκείνες όπου η μέθοδος της οργάνωσης ή το σύστημα κυριότητας αντικατοπτρίζει την αποστολή της επιχείρησης, χρησιμοποιώντας τις δημοκρατικές ή συμμετοχικές αρχές ή αποσκοπώντας στην κοινωνική δικαιοσύνη. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει ενιαία μορφή των κοινωνικών επιχειρήσεων στην ΕΕ.
- Πολλές λειτουργούν με τη μορφή των κοινωνικών συνεταιρισμών, κάποιες είναι εγγεγραμμένες ως ιδιωτικές εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, και πολλές από αυτές είναι μη-κερδοσκοπικές οργανώσεις στον χώρο της πρόνοιας, εθελοντικές οργανώσεις, φιλανθρωπικές οργανώσεις ή ιδρύματα.

Στην οικονομία της ΕΕ υπάρχουν 250.000 συνεταιρισμοί, στους οποίους ανήκουν 163 εκατομμύρια πολίτες (το ένα τρίτο του πληθυσμού της ΕΕ) και απασχολεί 5,4 εκατομμύρια άτομα κατέχοντας μερίδιο αγοράς σε σημαντικούς τομείς όπως:

- **Γεωργία** - 83% στην Ολλανδία, 79% στη Φινλανδία, 55% στην Ιταλία και 50% στη Γαλλία
- **Δασών** - 60% στη Σουηδία και 31% στη Φινλανδία
- **Τραπεζικό** - 50% στη Γαλλία, 37% στην Κύπρο, 35% στη Φινλανδία, 31% στην Αυστρία και 21% στη Γερμανία
- **Λιανική** - 36% στη Φινλανδία και 20% στη Σουηδία
- **Φαρμακευτική και υγειονομική περίθαλψη** - 21% στην Ισπανία και 18% στο Βέλγιο (https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/cooperatives_en)

Παρά την ποικιλομορφία τους, οι κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται κυρίως σε τέσσερις τομείς:

- **Ένταξης στην εργασία** - την κατάρτιση και την ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες και τους ανέργους.

- **Προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες** - υγεία, την ευεξία και την ιατρική περίθαλψη, την επαγγελματική κατάρτιση, την εκπαίδευση, τις υπηρεσίες υγείας, υπηρεσίες φροντίδας παιδιών, υπηρεσίες για τους ηλικιωμένους, ή ενίσχυση για τα μειονεκτούντα άτομα.
- **Τοπική ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών** - κοινωνικές επιχειρήσεις σε απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές, τα προγράμματα ανάπτυξης/αποκατάστασης γειτονιών σε αστικές περιοχές, η αναπτυξιακή βοήθεια για την ανάπτυξη της συνεργασίας με τρίτες χώρες.

Άλλα - συμπεριλαμβανομένης της ανακύκλωσης, την προστασία του περιβάλλοντος, τον αθλητισμό, τις τέχνες, τον πολιτισμό ή ιστορική συντήρηση, την επιστήμη, την έρευνα και την καινοτομία, την προστασία των καταναλωτών και του ερασιτεχνικού αθλητισμού (<http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises/>).

1.4. Κοινωνική Επιχειρηματικότητα – Κοινωνικές Επιχειρήσεις

Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, αποτελεί κρίσιμης τάξης πρακτική και παράμετρο, για την ανακούφιση, ενός φάσματος κοινωνικών ζητημάτων, τα οποία δεν έχει την δυνατότητα να επιλύσει επιτυχώς το κράτος και για τα οποία, παράλληλα, ο ιδιωτικός τομέας, φαίνεται απρόθυμος να αναλάβει οποιεσδήποτε πρωτοβουλίες. Ιδιαίτερα από τα μέσα της δεκαετίας του '90 όπου το ενδιαφέρον για την κοινωνική επιχείρηση άρχισε να αυξάνεται.

Η κοινωνική επιχείρηση περιλαμβάνει ένα πλήθος οργανισμών και επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα παραγωγής και εμπορίας προϊόντων καθώς στον τομέα παροχής υπηρεσιών με βασικό τους στόχο την εκπλήρωση κοινωνικών καθώς και περιβαλλοντικών σκοπών. Στοχεύουν σε μακροπρόθεσμα οφέλη για τους εργαζόμενους τους, τους καταναλωτές ωστόσο, διαθέτουν επιχειρηματικό σχεδιασμό και επιδιώκουν το κέρδος ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την βιωσιμότητά τους. Σύμφωνα με τον Defourny, οι κοινωνικές επιχειρήσεις τοποθετούνται στην «διασταύρωση» των συνεταιρισμών και των μη κερδοσκοπικών ενώσεων, οι οποίες λειτουργούν μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής οικονομίας (Defourny, 2004).

Δεν υπάρχει ένας και μόνο ορισμός για την κοινωνική επιχείρηση αλλά κοινά χαρακτηριστικά που τις συνδέουν μεταξύ τους.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ η κοινωνική επιχείρηση ορίζεται ως: Οποιαδήποτε ιδιωτική δραστηριότητα συνδεδεμένη με το δημόσιο συμφέρον, οργανωμένη με επιχειρηματική στρατηγική αλλά που ο κύριος σκοπός της δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους αλλά η επίτευξη συγκεκριμένων οικονομικών και κοινωνικών στόχων, και η οποία έχει την ικανότητα να εισάγει καινοτόμες λύσεις στα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανεργίας. (ΟΟΣΑ,1999). Σύμφωνα, λοιπόν με τα παραπάνω θα μπορούσαμε να διακρίνουμε δύο κύρια χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων τα οικονομικά χαρακτηριστικά τους και τα κοινωνικά. Συνοψίζοντας τα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τα ακόλουθα:

1. Δραστηριοποιούνται στην οικονομία της αγοράς,
2. Διαθέτουν επιχειρηματική φύση, ύπαρξη καινοτομίας και προθυμία ανάληψης ρίσκων,
3. Υψηλός βαθμός αυτονομίας,
4. Σημαντικό επίπεδο οικονομικού κινδύνου,
5. Ευελιξία και προσαρμοστικότητα,
6. Ύπαρξη τουλάχιστον ενός κατώτατου επιπέδου αμειβόμενης εργασίας,
7. Οικονομική βιωσιμότητα μέσω της δημιουργίας εισοδήματος από την πώληση αγαθών και υπηρεσιών,
8. Περιορισμένης έκτασης διανομή κερδών,
9. Αυτονομία και ανεξαρτησία μέσω της εμπορικής τους δραστηριοποίησης.

Ως, προς το δεύτερο θα μπορούσαμε να απαριθμήσουμε τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Προέρχονται από πρωτοβουλίες ομάδας πολιτών,
2. Έχουν συμμετοχικό και δημοκρατικό μάνατζμεντ,

3. Επικεντρώνουν τους στόχους τους στους πελάτες και στις ανάγκες της κοινότητας Έχουν συμμετοχικό χαρακτήρα και εμφανή σκοπό προς όφελος της κοινωνίας,
4. Τα περιουσιακά τους στοιχεία και τα πλεονάσματα που δημιουργούν επανεπενδύονται στην επιχείρηση,
5. Σύστημα αποφάσεων που δεν προκρίνει την αμοιβή κεφαλαίου αλλά στοχεύει στην μακροπρόθεσμη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου,
6. Ενσωμάτωση όλων των συμμετεχόντων στη διαδικασία επίτευξης ενός κοινού κοινωνικού σκοπού,
7. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων καθώς και η διοίκηση της επιχείρησης, γίνεται μέσω συμμετοχικών διαδικασιών.

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι κατά την λειτουργία της κοινωνικής επιχείρησης πρέπει να υπάρχει μία ισορροπία τόσο στην οικονομική, όσο και στην κοινωνική της διάσταση, καθώς επίσης να χαρακτηρίζονται από το στοιχείο της καινοτομίας. Οι αποτελεσματικές κοινωνικές επιχειρήσεις ,αποφέρουν ταυτόχρονα σχετικά ικανά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη και όχι υψηλά οικονομικά με ταυτόχρονη ύπαρξη χαμηλών κοινωνικών (Thomson & Doherty, 2006).

Ο στρατηγικός σχεδιασμός για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων είναι ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα των κοινωνικών επιχειρήσεων, το γεγονός αυτό ενισχύει την ευελιξία τους στην παροχή λύσεων στα προβλήματα των κοινοτήτων (Mason et all,2007).

Η κοινωνική επιχείρηση δημιουργεί οφέλη με κοινωνικό αλλά και με χρηματικό αντίκτυπο, τα οποία επανεπενδύονται στην τοπική κοινότητα. Ο ρόλος των ΟΤΑ στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι καθοριστικός συμβάλλοντας στην ανάπτυξη τοπικών συνεργιών, αναθέτοντας δημόσιες συμβάσεις με κοινωνικό αντίκτυπο και καινοτόμο χαρακτήρα σε κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργώντας νέες σχέσεις αγοράς. Τέλος ανοίγοντας διάυλο επικοινωνίας με τους πολίτες, τα επίσημα δίκτυα μάθησης, την ακαδημαϊκή κοινότητα και ενισχύοντας συνειδητά με δράσεις την κοινωνία των πολιτών και την καινοτόμο δράση των εν λόγω επιχειρήσεων. Στο

παρακάτω κεφάλαιο θα αναφερθεί αναλυτικά ο ρόλος των δημόσιων οργανισμών σε σχέση με τις δημόσιες επιχειρήσεις.

1.5. Κοινωνικές επιχειρήσεις και δημόσιοι οργανισμοί

Πολυδιάστατη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η σχέση μεταξύ κοινωνικών επιχειρήσεων και δημοσίων οργανισμών, καθώς κατά καιρούς έχει προσλάβει διαφορετικές μορφές. Οι κυριότερες μορφές θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής:

1. **Στρατηγική υποστήριξης:** Η εν λόγω στρατηγική έγκειται στην χορήγηση επιδότησης σε ιδιωτικούς παρόχους κοινωνικών υπηρεσιών π.χ. κοινωνικές επιχειρήσεις με ελάχιστους περιορισμούς ή όρους όσον αφορά την χρήση της (παράδειγμα κεφάλαια εκκίνησης για νέες κοινωνικές επιχειρήσεις).
2. **Στρατηγική κινήτρων:** Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής η κατανομή δημοσίων πόρων σε ιδιωτικούς παρόχους συναρτάται στην εκτέλεση συγκεκριμένων ενεργειών και την επίτευξη των στόχων που θέτει η δημόσια διοίκηση. Ένα παράδειγμα αποτελεί η μείωση του μη μισθολογικού εργατικού κόστους, η οποία καταβάλλεται ως επιχορήγηση για την πρόσληψη μειονεκτούντων εργαζομένων.
3. **Στρατηγική εξωτερικής ανάθεσης:** Στην περίπτωση αυτή, η δημόσια διοίκηση συμβάλλεται με έναν ιδιωτικό πάροχο για την παροχή συγκεκριμένης υπηρεσίας, σύμφωνα με τις παραμέτρους της δημόσιας διοίκησης. Αυτή είναι η πλέον διαδεδομένη και γνωστή πρακτική ειδικά στο πεδίο της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.
4. **Στρατηγική κουπονιών: (social vouchers)** Οι χρήστες δικαιούνται πρόσβαση σε ορισμένες υπηρεσίες με χρηματοδότηση που παρέχεται από τη δημόσια διοίκηση. Αυτή η στρατηγική χρησιμοποιείται σε αρκετές χώρες (Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο), προκειμένου να ικανοποιηθεί η ζήτηση για υπηρεσίες φροντίδας παιδιών και κατ' οίκον περίθαλψης.

Οι παραπάνω στρατηγικές δεν έχουν όλες το ίδιο αντίκτυπο στους οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας. Ειδικότερα οι στρατηγικές εξωτερικής ανάθεσης τείνουν να καταστέλλουν-περιορίζουν την καινοτομία, καθώς επικεντρώνονται στην παροχή των

υπηρεσιών, σύμφωνα με σαφώς καθορισμένες παραμέτρους. Οι στρατηγικές κουπονιών και κινήτρων, από την άλλη, επιτρέπουν περισσότερη ελευθερία για την δημιουργία νέων τύπων υπηρεσιών και νέων στρατηγικών παροχής τους, καθώς ευνοούν την καινοτομία και σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. κουπόνια που δεν καλύπτουν πλήρως την δαπάνη, αντλούν και από ιδιωτικές πηγές χρηματοδότησης) (ΕΕ, 2013).

Ένας ακόμη από τους βασικούς τρόπους με τον οποίο οι δημόσιες αρχές και κατά προέκταση και οι Ο.Τ.Α. θα μπορούσαν να προωθήσουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις στις αγορές είναι μέσω του ανοίγματος των δημοσίων συμβάσεων στον τομέα των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η Ευρωπαϊκή νομοθεσία για τις δημόσιες συμβάσεις επιτρέπει στις αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης να εισάγουν ορισμένες κοινωνικές ρήτρες στις συμβάσεις και στους γενικούς όρους τους όπως για την ενθάρρυνση της απασχόλησης των μακροχρόνια ανέργων. Η χρήση όμως τέτοιων όρων για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι περιορισμένη. Οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι "δημόσιοι άρχοντες", συχνά δεν είναι βέβαιοι για τον τρόπο ενσωμάτωσης κοινωνικών όρων στις προδιαγραφές της πρόσκλησης για υποβολή προσφορών ούτε και εξοικειωμένοι με τα οφέλη που οι κοινότητες τους μπορούν να αποκομίσουν από τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Ταυτόχρονα, κάποιες μικρές κοινωνικές επιχειρήσεις στερούνται τις δεξιότητες, τον χρόνο και τους πόρους που απαιτούνται για να μπορέσουν να ανταγωνιστούν με επιτυχία τις δημόσιες προσφορές. Κατά συνέπεια ορισμένες Κυβερνήσεις έχουν υποστηρίξει τη δημιουργία εξοικείωσης και ικανοτήτων τόσο μεταξύ των τοπικών υπαλλήλων όσο και μεταξύ των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Ο οδηγός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής "Κοινωνικές αγορές –Οδηγός για της συνεκτίμηση των κοινωνικών πτυχών στις δημόσιες συμβάσεις, τονίζει τον τρόπο με τον οποίο οι δημόσιες συμβάσεις μπορούν να χρησιμεύσουν στην επίτευξη κοινωνικών στόχων. Παρόλο που δεν είναι δυνατόν να περιοριστούν οι δημόσιες συμβάσεις αποκλειστικά σε συγκεκριμένες οργανωτικές μορφές εκτός –κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις –των προστατευμένων εργαστηρίων για άτομα με ειδικές ανάγκες μπορούν να θεσπιστούν μέτρα που εξαλείφουν τα εμπόδια, π.χ. τις κεφαλαιακές απαιτήσεις στις διαδικασίες των δημοσίων συμβάσεων.

Για παράδειγμα, ο Σουηδικός οργανισμός Κοινωνικής ασφάλισης μερίμνησε για την συμμετοχή οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, εθελοντικών οργανώσεων, και ΜΜΕ στην επανεξέταση των πρακτικών των δημοσίων συμβάσεων, ώστε να προσδιοριστούν οι προκλήσεις που χαρακτηρίζουν την προετοιμασία των εγγράφων των προσφορών.

Στην Ουαλία η κυβέρνηση έδωσε μεγάλη έμφαση στη χρήση των διαδικασιών δημοσίων συμβάσεων για την επίτευξη οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών στόχων. Το ΕΚΤ χρησιμοποιείται για την στήριξη της βελτίωσης των δεξιοτήτων και ικανοτήτων στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες μέσω ενός προγράμματος με διάρκεια τεσσάρων έως πέντε ετών, το οποίο περιλαμβάνει την ευαισθητοποίηση, την ανάπτυξη δεξιοτήτων, ένα εκτελεστικό πρόγραμμα ασκούμενων στις δημόσιες συμβάσεις και ένα πρόγραμμα που έχει σχεδιαστεί ώστε να διευκολύνει νέες προσεγγίσεις στη βελτίωση των δημοσίων συμβάσεων, όπως η ενσωμάτωση της κοινωνικής οικονομίας (www://bit.ly/15/xazy).

Η δημόσια πολιτική μπορεί επίσης να βοηθήσει στην ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων καθιερώνοντας διαυγείς νομικούς ορισμούς των κοινωνικών επιχειρήσεων, προκειμένου να αποσαφηνιστούν ζητήματα όπως η φορολογική τους μεταχείριση και η πρόσβαση τους στις δημόσιες αγορές. Η νομική τους μορφή και τα πρότυπα από την άλλη μπορούν να παρουσιάζονται με διάφορες νομικές μορφές, συχνά συνδυάζονται μεταξύ τους και ενίοτε αλλάζουν ανάλογα με τις ανάγκες (ΕΟΚΕ, 2014).

Τα σχετικά ρυθμιστικά πλαίσια χρειάζεται να αναγνωρίζουν και να καθιστούν ευδιάκριτη την διπλή εστίαση των κοινωνικών επιχειρήσεων, οι οποίες οφείλουν να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές προκλήσεις και να επιτυγχάνουν θετικό κοινωνικό και περιβαλλοντικό αντίκτυπο, αλλά και να αναπτύσσουν μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα στην αγορά.

Ένα ευνοϊκό φορολογικό πλαίσιο θα ανταμείβει το θετικό κοινωνικό αντίκτυπο των κοινωνικών επιχειρήσεων. Ενώ πολλοί άλλοι οργανισμοί της κοινωνικής οικονομίας, όπως τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, ενδέχεται να απολαμβάνουν φορολογικές

ελαφρύνσεις, οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν μπορούν πάντα να επωφεληθούν από φορολογικά πλεονεκτήματα. Τα περισσότερα κράτη μέλη προσφέρουν φορολογικά κίνητρα σε κοινωνικές επιχειρήσεις, για να τις βοηθήσουν να υπερβούν συγκεκριμένες δυσχέρειες και να αντισταθμίσουν το κόστος από συγκεκριμένες δραστηριότητες που απαιτούνται στο πλαίσιο εργασίας με μειονεκτούντα άτομα αλλά και ως επιβράβευση του θετικού κοινωνικού αντίκτυπου τους. Τα έμμεσα φορολογικά μέτρα μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για την στήριξη των επενδύσεων στην ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων (www.ec.europa.eu/social/).

Ένας άλλος ρόλος της παρεμβατικής δυνατότητας των δημοσίων οργανισμών είναι η ενίσχυση της ανάπτυξης μίας χρηματοπιστωτικής αγοράς η οποία θα παρέχει κεφάλαια για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων. Ορισμένα κράτη μέλη έχουν αρχίσει να δημιουργούν νέα μέσα, μεταξύ άλλων αξιοποιώντας το ΕΚΤ και το ΕΤΠΑ προκειμένου να ενδυναμώσουν τόσο την προσφορά μέσω παροχής εγγυήσεων, ιδίων κεφαλαίων ή δανείων σε ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς φορείς ή τράπεζες, όσο και την ζήτηση μέσω δημιουργίας ικανοτήτων και προγραμμάτων επενδυτικής ετοιμότητας για κοινωνικές επιχειρήσεις με στόχο την στήριξη, την εδραίωση και την ανάπτυξη τους. Πιο πρόσφατα μερικά κράτη άρχισαν να πειραματίζονται με καινοτόμες θεσμικές ρυθμίσεις των σχέσεων δημοσίων αρχών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, π.χ. μέσω επενδυτικών προγραμμάτων από κοινού με τον ιδιωτικό τομέα τα οποία αποβλέπουν τόσο σε οικονομικά όσο και σε κοινωνικά οφέλη. Τέλος η εφαρμογή απλών διοικητικών κανόνων και διαδικασιών οι οποίες θα συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη στρατηγική προσέγγιση των κοινωνικών επιχειρήσεων αλλά και στην χρηστή διακυβέρνηση, μπορούν να αποτελέσουν αποτελεσματική δημόσια στήριξη για τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

2.1. Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις μεγάλες περιόδους στην εξέλιξη και στην ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη. Η πρώτη αφορά από τις αρχές του 19 αιώνα έως και τον Δεύτερο παγκόσμιο Πόλεμο. Η δεύτερη από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου έως το 1970 και τέλος η τρίτη περίοδος ξεκινάει από την δεκαετία του 1980 με την κρίση του κράτους πρόνοιας έως και σήμερα. Από τα πρώτα συνεταιριστικά πειράματα που πραγματοποιήθηκαν στην Βρετανία στα τέλη του 18 αιώνα, έως και τις σύγχρονες κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις σημαντικό παράγοντα εξέλιξης τους αποτέλεσαν οι παραδόσεις κάθε χώρας.

Οι παραδόσεις και η κουλτούρα του κάθε κράτους επέδρασε αποφασιστικά στην εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας πιο συγκεκριμένα:

1. Μία παράδοση αγαθοεργίας και εθελοντισμού (charity, κοινοτικός τομέας κτλ.) η οποία έχει ιδιαίτερη επίδραση στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία.
2. Η δεύτερη παράδοση είναι αυτή της πολιτικής δέσμευσης προς το σύνολο της κοινότητας, που στοχεύει στην ενίσχυση της δημοκρατίας και της ισότητας, μια παράδοση με ιδιαίτερη επιρροή στις Σκανδιναβικές χώρες, αλλά και στην Γαλλία.
3. Η αρχή της επικουρικότητας είναι κεντρική σε χώρες όπως η Γερμανία, Ολλανδία Βέλγιο κ.λπ.
4. Η στενή σχέση του συνεταιριστικού κινήματος με την ανάπτυξη του εθελοντικού τομέα (Δανία και αλλού).
5. Ο σημαντικός ρόλος της οικογένειας ειδικά στο επίπεδο των προσωπικών υπηρεσιών επηρέασε την εξέλιξη του τομέα (Γεώργιας, 2013, 24).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο που επηρεάστηκε από τις παραδόσεις της κάθε χώρας και σε συνδυασμό με τις δυσμενείς χρηματοοικονομικές εξελίξεις, την παγκοσμιοποίηση, η Ευρωπαϊκή Ένωση στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αναζήτησε νέες λύσεις στα οξυμένα προβλήματα της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα με διάφορες θεσμοθετημένες μορφές αποτέλεσαν την απάντηση, καλύπτοντας ανάγκες που οι δημόσιες υπηρεσίες αδυνατούσαν να καλύψουν και ο ιδιωτικός τομέας δεν έβρισκε κερδοφόρες. Παράλληλα και σε συνδυασμό με την κρίση του κράτους πρόνοιας και των συστημάτων μικτής οικονομίας, κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ου αιώνα άρχισε να διατυπώνεται εκ νέου το ενδιαφέρον σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες για τις παραδοσιακές οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, είτε ως εναλλακτικές επιχειρηματικές λύσεις για τα μοντέλα του καπιταλισμού και των δημοσίων τομέων. Το ενδιαφέρον αυτό προέκυψε από τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι οικονομίες της αγοράς στην εξεύρεση ικανοποιητικών λύσεων σε πολύ σημαντικά προβλήματα όπως η μαζική μακροχρόνια ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η πρόνοια στις αγροτικές περιοχές και σε υποβαθμισμένες αστικές περιοχές, η υγεία, η εκπαίδευση η ποιότητα ζωής των συνταξιούχων, η βιώσιμη ανάπτυξη και άλλα ζητήματα. Τα θέματα αυτά αποτελούν κοινωνικές ανάγκες που δεν καλύπτονται επαρκώς ή αποτελεσματικά είτε από ιδιωτικούς καπιταλιστικούς παράγοντες είτε από τον δημόσιο τομέα και για τις οποίες δεν είναι δυνατόν να εξευρεθεί εύκολη λύση μέσω αυτορυθμιζόμενων αγορών ή μέσω της παραδοσιακής μακροοικονομικής πολιτικής (CIRIEC, 2012).

Το 1996 αποφασίστηκε η δημιουργία του ευρωπαϊκού δικτύου έρευνας EMES, το οποίο κάλυπτε τις 15 χώρες που βρισκόταν τότε στην ένωση. Το δίκτυο ασχολήθηκε με ερευνητική δραστηριότητα για τέσσερα χρόνια προσπαθώντας να αναπτύξει σταδιακά μία κοινή προσέγγιση της κοινωνικής επιχείρησης στην Ευρώπη. Αυτό κρίθηκε απαραίτητο καθώς παρατηρήθηκε μία ετερογένεια τόσο στους τρόπους με τους οποίους λειτουργούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις στο εσωτερικό των χωρών όσο και στην λειτουργία τους στην κάθε χώρα ξεχωριστά.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης λειτουργούν σε δύο μεγάλους τομείς δραστηριότητας. Αφενός, ασχολούνται με την κατάρτιση και ενσωμάτωση των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων από την αγορά εργασίας, και

αφετέρου, με τον ταχύτατα αναπτυσσόμενο τομέα των προσωπικών υπηρεσιών (Defourny, 2001).

Καθώς παρατηρείται σταδιακά, μια ωρίμανση της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας, αναπτύσσεται παράλληλα και η ανάγκη για την ενδυνάμωση του θεσμικού πλαισίου στα ζητήματα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (Defourny and Nyssens, 2010).

2.2. Η θεώρηση της ΕΕ αναφορικά με την Κοινωνική Οικονομία – Κοινωνική Επιχειρηματικότητα - πολιτικές της Ε.Ε.

Απαρχή για την ανάπτυξη και την θεσμική αναγνώριση της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, όπως προαναφέρθηκε αποτέλεσε η κρίση του κράτους πρόνοιας την δεκαετία 1980. Το 1989 δημοσιεύεται η ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο με τίτλο «Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας και η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς χωρίς σύνορα», η οποία πρότεινε την καθιέρωση μέσω καταστατικών μίας Ευρωπαϊκής νομικής βάσης για τους συνεταιρισμούς, τις ενώσεις και τις αλληλασφαλιστικές εταιρίες, καθώς και την δημιουργία Μονάδας Κοινωνικής Οικονομίας στο πλαίσιο της Γενικής Διεύθυνσης XXIII της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η προαναφερθείσα μονάδα αποτελεί τον πρώτο δημόσιο φορέα με ειδίκευση στην κοινωνική οικονομία, συστάθηκε επί προεδρίας J.Delors, για να αναδιαρθρωθεί το 2000 (Ciriec 2012,55-56).

Έκτοτε, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέλαβε πλήθος πρωτοβουλιών αναφορικά με την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχείρηση. Στόχος της Επιτροπής η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πλαισίου μέσα στο οποίο οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας να μπορούν επί ίσοις όροις να ανταγωνιστούν τις συμβατικές επιχειρήσεις, λαμβάνοντας όμως υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των επιχειρήσεων αυτών. Η συμμετοχική διακυβέρνηση, το κλείδωμα των περιουσιακών στοιχείων (assets lock), το ήθος, καθώς και ο κοινωνικός σκοπός των κοινωνικών επιχειρήσεων λαμβάνονται υπόψη τους ώστε να διαμορφωθούν προτάσεις που θα διευκολύνουν την ανάπτυξη ενός οικοσυστήματος κοινωνικών επιχειρήσεων στην ΕΕ.

Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει τα προβλήματα των κοινωνικών επιχειρήσεων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, των δημοσίων συμβάσεων, τις διάφορες νομικές μορφές με τις οποίες λειτουργούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις στις χώρες μέλη (www.Europa.eu.social.economy.)

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνει σαφές ότι οι πολιτικές σχεδιασμού από την ΕΕ για την στήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας θα πρέπει να συντονιστούν στα πλαίσια ενός ευρύτερου ολιστικού σχεδίου στήριξης και προώθησης της κοινωνικής οικονομίας των αρχών και των αξιών της, αλλά και να διακριθεί σαφώς από την εταιρική κοινωνική ευθύνη. Χωρίς σαφή πολιτική βούληση και οικείωση από τις δημόσιες αρχές σε όλα τα επίπεδα (ενωσιακό, εθνικό, περιφερειακό, τοπικό) δεν μπορούν να αξιοποιηθούν πλήρως οι δυνατότητες αυτού του είδους των επιχειρήσεων (Ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή, συστάσεις για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, 2014).

Το 1999 με πρωτοβουλία της ΕΟΚΕ πραγματοποιήθηκε η πρώτη διάσκεψη της κοινωνίας των πολιτών, όπου αναγνωρίστηκε ο σημαντικός ρόλος της κοινωνικής οικονομίας, ως φορέας ενός δυναμικού ικανού να συμβάλει στον εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών συστημάτων πρόνοιας, και την ενεργό εμπλοκή των πολιτών στην εξεύρεση και την εφαρμογή λύσεων για ορισμένες από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την κοινωνία. Οι οργανισμοί της κοινωνικής οικονομίας από ολόκληρη την ΕΕ εκπροσωπούνται άμεσα στην ΕΟΚΕ.

Το 2003, το Συμβούλιο της ΕΕ εξέδωσε έναν κανονισμό περί του καταστατικού της ευρωπαϊκής συνεταιριστικής εταιρείας (SCE), με στόχο τη στήριξη της ανάπτυξης των διασυνοριακών και διακρατικών δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών.

Το 2004, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε μια «Ανακοίνωση για την προώθηση των συνεταιριστικών εταιρειών στην Ευρώπη», στην οποία συνιστούσε να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στα νέα κράτη μέλη και τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες, όπου ο συνεταιριστικός τομέας παρουσίαζε σχετικά χαμηλή ανάπτυξη. Η ΕΕ έχει επίσης υποστηρίξει την εκκίνηση και την ανάπτυξη σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο των πρωτοβουλιών για την κοινωνική οικονομία, ιδίως μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης. Οι

κανονισμοί για τη λειτουργία και των δύο αυτών ταμείων για το 2014-2020 προβλέπουν την «προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας» ως ειδική επενδυτική προτεραιότητα (Κανονισμός σχετικά με τα ευρωπαϊκά ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 25/4/2013).

Επιπλέον, η ΕΕ έχει προωθήσει τον πειραματισμό στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας, την ανταλλαγή και τη συνεργασία σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, τον προσδιορισμό και τη διάδοση των ορθών πρακτικών (περιλαμβανομένων όσων αφορούν τη νομοθεσία και τις οργανωτικές μορφές), καθώς και την κατάρτιση των νέων επαγγελματιών της κοινωνικής οικονομίας. Μέσω αυτών των πρωτοβουλιών, η ΕΕ έχει συμβάλει στην καινοτομία των πολιτικών κοινωνικής συνοχής στα κράτη μέλη. (.ΕΕ, 2013)

2.3. Κοινοτικό Πρόγραμμα Ε.Ε.: «Τρίτο Σύστημα και απασχόληση» και κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL

Σημαντικές πρωτοβουλίες για την διάδοση και ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στην ΕΕ αποτέλεσαν τα προγράμματα τρίτο σύστημα και απασχόληση και EQUAL.

Το πρώτο πρόγραμμα κάλυπτε την περίοδο 1997 — 1999 και αποτέλεσε πρόδρομο του EQUAL, είχε ως κύριο στόχο την ανάπτυξη και προώθηση της απασχόλησης στον τρίτο τομέα με τη χρηματοδότηση καινοτόμων έργων στους τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών, των υπηρεσιών ποιότητας ζωής και του πολιτισμού. Η δοκιμαστική ενέργεια, παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1997 με πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τέθηκε σε εφαρμογή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ολοκληρώθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 2000.

Η δοκιμαστική ενέργεια θεσπίστηκε με σκοπό τη διερεύνηση της συμβολής του τρίτου τομέα, στην προώθηση της απασχόλησης. Βασική φιλοδοξία του προγράμματος, ήταν να εξακριβωθεί εάν το τρίτο σύστημα δημιουργεί και συντηρεί θέσεις εργασίας εάν βελτιώνει την ικανότητα επαγγελματικής ένταξης των ατόμων που αναζητούν θέσεις εργασίας, με ποιο τρόπο γίνεται αυτό, και ποιές είναι οι

δραστηριότητες ή οι καταστάσεις που ευνοούνται. Στόχος ήταν επίσης να διευκρινιστεί πώς μπορεί να αξιοποιηθεί καλύτερα το δυναμικό του τρίτου συστήματος στον τομέα της απασχόλησης. Τέλος, όλο και μεγαλύτερη προσοχή δόθηκε στον αντίκτυπο του τρίτου συστήματος στην κοινωνική συνοχή, στην καινοτομία και στην τοπική ανάπτυξη.

Με την ολοκλήρωση της δοκιμαστικής ενέργειας, το τρίτο σύστημα μελετήθηκε καλύτερα για την περίπτωση της Ευρώπης, καθώς επίσης οι δραστηριότητές του και οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτό. Επίσης, έχουμε καλύτερη εικόνα του τρόπου με τον οποίο ο τρίτος τομέας είναι δυνατόν να δημιουργήσει και να διατηρήσει την απασχόληση. Η μεγαλύτερη ευρωπαϊκή επένδυση στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας EQUAL, του κλάδου καινοτομίας και του πειραματικού κλάδου του ΕΚΤ κατά την περίοδο προγραμματισμού 2000-2006. Το ΕΚΤ επένδυσε πάνω από 300 εκατομμύρια ευρώ σε πάνω από 420 εταιρικές σχέσεις που είχαν ως βασικό αντικείμενο:

1. την εξεύρεση νέων τρόπων βελτίωσης των κανονιστικών συνθηκών για τις κοινωνικές επιχειρήσεις (π.χ. δημόσιες συμβάσεις, μέτρηση αντικτύπου),
2. τη στήριξη της σύστασης νέων κοινωνικών επιχειρήσεων (ιδίως κοινωνικών επιχειρήσεων ένταξης σε εργασία και σε τομείς ανάπτυξης, όπως το περιβάλλον, ο τουρισμός, η περίθαλψη και οι υπηρεσίες σε επίπεδο γειτονιάς),
3. τη βελτίωση της διαχείρισης ποιότητας και της πρόσβασης σε χρηματοδότηση,
4. την αναπαραγωγή επιτυχημένων μοντέλων κοινωνικής επιχείρησης.

Η πρωτοβουλία EQUAL εφάρμοσε πιλοτικά και πρωτοπόρα σχέδια δημόσιας στήριξης της κοινωνικής οικονομίας σε πολλές χώρες ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο τις παρεμβατικές δυνατότητες των δημοσίων οργανισμών, με τη συμμετοχή οργανώσεων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, καθώς και της κοινωνίας των πολιτών, για την καταπολέμηση όλων των μορφών διακρίσεων και ανισότητας στην αγορά εργασίας, τόσο για τους εργαζόμενους όσο και για όσους αναζητούν εργασία.

Οι άμεσα επωφελούμενοι από το πρόγραμμα EQUAL είναι οι ομάδες που βιώνουν τη διάκριση, την ανισότητα ή και τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας. Μια από τις δράσεις και καινοτόμες προσεγγίσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν στα πλαίσια των θεματικών πεδίων της πρωτοβουλίας EQUAL, ήταν η καινοτομία. Αποτελεί βασική έννοια της EQUAL και αφορά στην δυνατότητα η οποία παρέχεται σε άτομα τα οποία τελούν υπό καθεστώς αποκλεισμού να αναπτυχθούν μέσα από πολιτικές προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης μέσα από την παροχή δυνατοτήτων όπως απασχολησιμότητα, πρόσβαση στη δημιουργία επιχείρησης, εργασία από το σπίτι και τηλεργασία ενώ ανάμεσα στις δυνατότητες αυτές συγκαταλέγονται και η ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας, η δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων, και η ανάδειξη νέων επαγγελμάτων στην κοινωνική οικονομία.

Η πρωτοβουλία EQUAL ανέδειξε, διέδωσε και ενσωμάτωσε ορθές πρακτικές. Οι εταιρικές σχέσεις EQUAL τόνωσαν, στήριξαν και ενίσχυσαν τη σύσταση και την εδραίωση πολλών κοινωνικών επιχειρήσεων που συνέβαλαν στον εντοπισμό υφιστάμενων αναγκών μέσω της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών γενικού συμφέροντος που απευθύνονται σε όσους έχουν ανάγκη (<http://bit.ly/16TdO2L>). Αποτέλεσε όμως και μία αρχή για να κατανοήσουν οι δημόσιοι οργανισμοί τον καθοριστικό ρόλο της κοινωνικής οικονομίας για την τοπική ανάπτυξη και να ενεργοποιήσουν και οι ίδιοι τους μηχανισμούς στήριξης της.

2.4. Η Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (Social Business Initiative) και η δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις στην ΕΕ

Η πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα (Social Business Initiative-SBI) εγκαινιάστηκε το 2011 και αποτελεί την πιο ευρεία πρωτοβουλία της ΕΕ μέχρι σήμερα αναφορικά με την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντιλαμβάνεται την πρωτοβουλία ως θεμελιώδες συστατικό της ολοκλήρωσης της ενιαίας αγοράς, δίνοντας ώθηση στην επιχειρηματικότητα και τονώνοντας τις πολιτικές απασχόλησης. Η SBI στοχεύει στη δημιουργία σε ολόκληρη την Ευρώπη ενός ευνοϊκού οικοσυστήματος που θα προάγει

την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων και της ευρύτερης κοινωνικής οικονομίας (ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, 2011).

Η πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, αναγνωρίζει ότι οι κοινωνικοί επιχειρηματίες είναι καινοτόμοι και αποτελούν κινητήριες δυνάμεις κοινωνικής αλλαγής. Η SBI προτείνει και εισηγείται μέτρα:

1. για την βελτίωση της ορατότητας και της αναγνώρισης των κοινωνικών επιχειρήσεων,
2. την απλοποίηση του κανονιστικού περιβάλλοντος,
3. την αναβάθμιση της πρόσβασης των κοινωνικών επιχειρήσεων σε χρηματοδοτικές πηγές.

Το Φεβρουάριο του 2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ,2013) υπέβαλε ανακοίνωση σχετικά με "τις κοινωνικές επενδύσεις για την ανάπτυξη και την συνοχή", παρουσιάζοντας ένα όραμα εκσυγχρονισμού του κράτους πρόνοιας στο πλαίσιο της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης ,καθώς και των πιο μακροπρόθεσμων διαθρωτικών προκλήσεων. Η δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις παροτρύνει τα κράτη μέλη να δώσουν προτεραιότητα σε δαπάνες που προσφέρουν στα άτομα τη δυνατότητα πλήρους συνεισφοράς στην οικονομία και συμμετοχής στην κοινωνία. Υποδεικνύει στα κράτη μέλη πως μπορούν να ενισχύσουν τις στρατηγικές ενεργού ένταξης και να χρησιμοποιήσουν τους κοινωνικούς προϋπολογισμούς περισσότερο αποτελεσματικά. Δίνει έμφαση στην σημασία των δημόσιων επενδύσεων για την ανάπτυξη και ενεργοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του ατόμου, αλλά και αναδεικνύει αυτά που μπορούν να πράξουν ο ιδιωτικός και ο τρίτος τομέας για την βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης. Η δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις υπογραμμίζει την ανάγκη και την ευκαιρία για επενδύσεις στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, υπό το πρίσμα της συνεισφοράς τους στην απασχόληση χωρίς αποκλεισμούς, την κοινοτική ανάπτυξη και την κοινωνική καινοτομία. (ΕΕ, 2013).

2.5. Η Κοινωνική Οικονομία στο πλαίσιο της Στρατηγικής Ευρώπη 2020

Το 2010, το Συμβούλιο Ευρώπης υιοθέτησε Στρατηγική «Ευρώπη 2020», ένα φιλόδοξο πρόγραμμα το οποίο θα συνέβαλλε στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης εν μέσω οικονομικής χρηματοοικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, μέσω της ενεργούς αξιοποίησης όλων των δυνάμεων, των φορέων και των δυνατοτήτων της κοινωνίας.

Οι τρεις βασικοί άξονες προτεραιοτήτων της Στρατηγικής Ευρώπη 2020 είναι οι ακόλουθες:

1. έξυπνη ανάπτυξη δηλαδή ανάπτυξη μιας οικονομίας η οποία θα βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία,
2. βιώσιμη ανάπτυξη δηλαδή προσπάθεια προώθησης μιας περισσότερο ανταγωνιστικής οικονομίας προσανατολισμένης στην οικολογική συνείδηση με αποδοτικότερη χρήση των διαθέσιμων πόρων και
3. ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, δηλαδή προαγωγή μιας οικονομίας στην οποία θα έχουν επιτευχθεί τα υψηλότερα δυνατά ποσοστά απασχόλησης και η οποία θα έχει ως στόχο την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Η εμβληματική πρωτοβουλία της στρατηγικής Ευρώπη 2020 «Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού» αναδεικνύει την κοινωνική οικονομία ως βασικό εργαλείο για την προώθηση της απασχόλησης μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής παρέχοντας καινοτόμες ευκαιρίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης σε ομάδες πληθυσμού που αντιμετωπίζουν στερήσεις.

Στόχος της, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή επιτροπή, είναι «η διασφάλιση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, ούτως ώστε να εξαπλωθούν ευρέως τα οφέλη της ανάπτυξης και της απασχόλησης και τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού να αποκτήσουν τα μέσα αξιοπρεπούς διαβίωσης και να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνία».

Η κοινωνική οικονομία έρχεται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε αυτή την συγκυρία καθώς μελέτες και έρευνες αλλά και εμπειρικά δεδομένα έρχονται να συνδράμουν στην δυνατότητα της να διαδραματίσει στρατηγικό πυλώνα για την επίτευξη των στόχων της Ευρώπης 2020.

Όσον αφορά στην έξυπνη ανάπτυξη, έχει καταδειχθεί ότι το δυναμικό της κοινωνικής οικονομίας σε όλες της μορφές οργάνωσης του καινοτομεί. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα οργανωτικής ή κοινωνικής καινοτομίας από συνεταιρισμούς, επιχειρήσεις της βιομηχανίας, της γεωργίας καθώς και των υπηρεσιών του χρηματοπιστωτικού τομέα. Ειδικά στον τελευταίο, οι ηθικές τράπεζες και οι μικροπιστώσεις έχουν πολλαπλασιαστεί με εξαιρετικά θετικό κοινωνικό αντίκτυπο. Συστήματα καινοτομίας που συνδέονται με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές τροφοδοτούν τις αλυσίδες και καινοτομιών αυτών, όπως οι αλυσίδες γεωργικών συνεταιριστικών τροφίμων στην Ιταλία ή το παράδειγμα του συνεταιριστικού ομίλου Mondragon στην Ισπανία.

Η βιώσιμη ανάπτυξη ως στόχος της πολιτικής Ευρώπη 2020 επιτυγχάνεται από τις κοινωνικές επιχειρήσεις, μέσω του συστήματος αξιών που διαθέτουν δραστηριοποιούμενες αλληλέγγυα με τον περίγυρο τους, εσωτερικεύοντας το κοινωνικό κόστος και δημιουργώντας θετικές εξωγενείς επιδράσεις. Τέλος, όσον αφορά τους στόχους που αφορούν την απασχόληση, τα εμπειρικά αλλά και τα αριθμητικά δεδομένα αποδεικνύουν ότι η κοινωνική οικονομία συμβάλλει αποτελεσματικά στην καταπολέμηση της φτώχειας, της ανεργίας, της εργασιακής ανασφάλειας και του αποκλεισμού των ευπαθών ομάδων από την κοινωνία και την απασχόληση. Για παράδειγμα, στην Ισπανία, την Ευρωπαϊκή χώρα με το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας, η απασχόληση στο πλαίσιο των συνεταιρισμών μειώθηκε κατά 9% μεταξύ 2008 και 2012, σε αντίθεση με την μισθωτή απασχόληση στο σύνολο του ιδιωτικού τομέα η οποία υπέστη μείωση της τάξεως του 19%. Σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία οι εργατικοί συνεταιρισμοί διατήρησαν υψηλά επίπεδα απασχόλησης σε σχέση με τις παραδοσιακές ιδιωτικές εταιρίες.

Ειδικότερα, στον τομέα καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού έχει σημειωθεί αύξηση των κοινωνικών επιχειρήσεων, όχι μόνο στις χώρες της βόρειας και νότιας Ευρώπης αλλά και στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ στην

κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Η κοινωνικές αυτές επιχειρήσεις ανεξάρτητα από τον τομέα στον οποίο δραστηριοποιούνται συμβάλουν στην ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς λόγω του οργανωτικού τους συστήματος, υπό την έννοια ότι τα δικαιώματα του ατόμου υπερέχουν εκείνων του κεφαλαίου, χρησιμοποιώντας παράλληλα μηχανισμούς που διασφαλίζουν την δίκαιη διανομή του κέρδους και του πλούτου που παράγουν.

Στο πλαίσιο συνεπώς, της αρχιτεκτονικής των Ευρωπαϊκών πολιτικών, έχει σημασία να υπογραμμισθεί ο κεντρικός ρόλος της κοινωνικής οικονομίας – επιχειρηματικότητας και ταυτόχρονα ο ρόλος των εθνικών κυβερνήσεων κατά την μεταφορά των πολιτικών της ΕΕ στις εθνικές νομοθεσίες, ώστε να βοηθηθούν οι κοινωνικοί επιχειρηματίες και να επιτευχθούν οι στόχοι της Ευρώπης 2020.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1. Το Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο

Με το Ν. 921/79- Περί Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΦΕΚ-125 Α') δίνεται η νομοθετική δυνατότητα ανάπτυξης ψηγμάτων κοινωνική οικονομίας καθώς με βάση αυτόν ιδρύονται οι πρώτοι γυναικείοι, αγροτουριστικοί, συνεταιρισμοί. Με τον Ν. 1541/85 (ΦΕΚ-68 Α') οι συνεταιρισμοί αυτοί γνωρίζουν ιδιαίτερη νομοθετική αναγνώριση. Ο Ν. 1667/86 (ΦΕΚ- 196 Α') είναι αυτός που θα οργανώσει με πιο συστηματικό τρόπο την (αστική) συνεταιριστική δράση και θα θέσει ουσιαστικά τα πρώτα πλαίσια ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα. Με τον νόμο αυτό θεσμοθετούνται παραγωγικοί καταναλωτικοί, προμηθευτικοί, πιστωτικοί, μεταφορικοί και τουριστικοί συνεταιρισμοί. Με το Ν. 2076/92 (ΦΕΚ-130 Α') εξειδικεύεται περισσότερο η λειτουργία των πιστωτικών συνεταιρισμών, γεγονός που θα οδηγήσει σε μία μεγάλη ανάπτυξη των συνεταιριστικών πιστωτικών ιδρυμάτων.

Η πρώτη καθαρή μορφή κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα παρουσιάστηκε με τον Ν.2716/1999, με τον οποίο θεσμοθετούνταν οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.). Οι Κοι.Σ.Π.Ε. λειτουργούσαν στον χώρο της ψυχικής υγείας και στόχο είχαν την αποασυλοποίηση των ψυχασθενών και την ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

Η θεσμική κορύφωση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα πραγματοποιείται με την ψήφιση του Ν. 4019/11 (ΦΕΚ-216 Α') που θεσμοθετεί με τρόπο συστηματικό και πιο ολοκληρωμένο την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Ο νόμος συνοδεύεται από τις Υπουργικές Αποφάσεις 2.2250/οικ.4.105/12 (ΦΕΚ – 221 Β') και 5236/175/12 (ΦΕΚ- 888 Β') οι οποίες καθορίζουν τον τρόπο λειτουργίας του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας.

Ως κοινωνική οικονομία ορίζεται, *«το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, που αναλαμβάνονται από νομικά*

πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων των οποίων, υποχρεωτικά σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση των ευρύτερων κοινωνικών συμφερόντων» (άρθρο 1,ν.4019/2011).

Σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 2 του άρθρου 2 του Ν. 4019/2011 οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.), διακρίνονται στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες:

- i. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης,
- ii. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας,
- iii. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού.

Στις ΚοινΣΕπ απαγορεύεται η συμμετοχή των Ο.Τ.Α. και των ΝΠΔΔ και μόνο στις ΚοινΣΕπ ένταξης επιτρέπεται η συμμετοχή ΝΠΔΔ. Το πλεόνασμα λειτουργίας των ΚοινΣΕπ δεν διανέμεται στα μέλη τους εκτός και αν είναι ταυτόχρονα και εργαζόμενοι σε αυτές. Τα κέρδη της ΚοινΣΕπ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την δημιουργία αποθέματος, έως 5%, για την καταβολή πριμ παραγωγικότητας, έως 35%, στους εργαζόμενους και το υπόλοιπο αναλώνεται στην επιχειρησιακή λειτουργία ή στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Οι ΚοινΣΕπ μπορούν να χρηματοδοτηθούν μέσω του συνεταιριστικού κεφαλαίου τους, από ιδιωτικές δωρεές, από τις επιχειρηματικές δραστηριότητές τους, από κρατικές επιδοτήσεις του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς και την τοπική αυτοδιοίκηση. Οι ΚοινΣΕπ μπορούν να έχουν πρόσβαση σε κεφάλαια χρηματοδότησης από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας, καθώς και από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης τα οποία, ωστόσο, παραμένουν ανενεργά μέχρι σήμερα. Επίσης μπορούν να έχουν πρόσβαση στα Προγράμματα του Αναπτυξιακού Νόμου.

Αν και σύμφωνα με το νόμο οι ΚοινΣΕπ τα μέλη τους, από μόνη τη συμμετοχή τους σε αυτήν, δεν αποκτούν επιχειρηματική ιδιότητα ωστόσο ΚοινΣΕπ αντιμετωπίζεται από το νόμο και τη φορολογική νομοθεσία ως επιχειρήσεις, χωρίς καμία φορολογική ελάφρυνση. Ιδιαίτερη προστασία ή υποστήριξη των ΚοινΣΕπ δεν προβλέπονταν ούτε

το θεσμικό πλαίσιο προβλέπει κάποια ιδιαίτερη μεταχείρισή τους στους διαγωνισμούς του Δημοσίου. Ο νόμος 4019/2011 ήταν αποφασιστικής σημασίας για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, αφού για πρώτη φορά εισάγει τον ορισμός αυτών των εννοιών στην ελληνική έννομη τάξη. Η οριοθέτηση συνεπώς, από την ελληνική πολιτεία του λεγόμενου τρίτου τομέα (third sector) και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, συνδέθηκε άμεσα με την ύπαρξη νομοθετικού πλαισίου και οι σχέσεις του με τους δημόσιους φορείς στην Ελλάδα ρυθμίζονται κατ' αποκλειστικότητα από αυτό το πλαίσιο. Συνεπώς, η Ελλάδα θεσμοθέτησε νόμο που να αναγνωρίζει και να οριοθετεί αμιγώς την κοινωνική οικονομία το 2011.

3.2. Το «Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο» για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Τον Φεβρουάριο του 2013, η Ομάδα Διοίκησης Έργου για την Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα, συνέταξε ένα Στρατηγικό σχέδιο, για την ανάπτυξη ενός λειτουργικού πλαισίου το οποίο θα συμβάλει στην ανάπτυξη του εν λόγω τομέα στη χώρα μας. Ως βάση χρησιμοποιήθηκαν οι προτάσεις που προέκυψαν από την ανταλλαγή απόψεων με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθώς και στο πλαίσιο της Τεχνικής Επιτροπής Καθοδήγησης (Technical Steering Committee) που συστάθηκε για τον σκοπό αυτό. Για την εξειδίκευση των δράσεων αξιοποιήθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό οι προτάσεις που υποβλήθηκαν από τους εμπειρογνώμονες της Τεχνικής Επιτροπής Καθοδήγησης. Ως φορέας υλοποίησης του στρατηγικού σχεδίου ορίστηκε, Ειδική Υπηρεσία Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Οικονομίας (ΕΥ ΚΕΚΟ). Η ΕΥ ΚΕΚΟ ως πρώην Διαχειριστική Αρχή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Equal φέρει ως σημαντική παρακαταθήκη τις εμπειρίες που απέκομισε από την πιλοτική εφαρμογή δράσεων ανάπτυξης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας μέσα από την υλοποίηση της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL το χρονικό διάστημα 2002-2009 (Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (2013).

Μέσα από το εν λόγω Στρατηγικό σχέδιο, η Ομάδα, είχε ως στόχο την διαμόρφωση ενός συνεκτικού πλαισίου μέσω της σύστασης περιφερειακών και

τοπικών μηχανισμών στήριξης, για την ουσιαστική υποστήριξη και ανάπτυξης των Κοιν.Σ.Επ., μέσω της εφαρμογής πολιτικών όπως:

1. Την πληροφόρηση, παρακίνηση και υποστήριξη της εκδήλωσης τοπικών εταιρικών σχημάτων, συλλογικού και αλληλέγγυου χαρακτήρα, για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.
2. Την παροχή συμβουλευτικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών, καθώς και υπηρεσιών θερμοκοιτίδας ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας (χώροι κοινής χρήσης γραφείων, γραμματειακής, λογιστικής υποστήριξης κλπ).
3. Την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των Κοινωνικών Επιχειρήσεων, μέσω της προώθησης συμφωνιών συνεργασίας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο μεταξύ των Κοινωνικών επιχειρήσεων και δημοσίων οργανισμών ή ιδιωτικών επιχειρήσεων.

Το στρατηγικό σχέδιο εξειδικεύεται σε τρεις άξονες:

1. Στην υποστήριξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, με την δημιουργία Κεντρικού αλλά και Περιφερειακών Μηχανισμών υποστήριξης, τη σύσταση Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Οικονομίας, καθώς και άλλες θεσμικές παρεμβάσεις,
2. Στην οικονομική υποστήριξη για την έναρξη δραστηριοτήτων Κοιν.Σ.Επ. με επιχορηγήσεις και άλλες δράσεις για την έναρξη δραστηριότητας τους,
3. Στα χρηματοδοτικά εργαλεία για την ενίσχυση και την επέκταση των Κοιν.Σ.Επ..

Στο στρατηγικό σχέδιο ανάμεσα στα υπόλοιπα μέτρα στήριξης της κοινωνικής οικονομίας – επιχειρηματικότητας αναφέρεται η δημιουργία ενός κεντρικού μηχανισμού, ο οποίος θα εποπτεύεται από την ΕΥ ΚΕΚΟ, θα έχει επιστημονικό, συμβουλευτικό και εκπαιδευτικό ρόλο. Στο πλαίσιο αυτό και ανάμεσα στις υπόλοιπες δράσεις που θα αναλάβει αναφέρεται η δημιουργία μιας επιστημονικής ομάδας στήριξης της Διυπουργικής Επιτροπής, η οποία θα προτείνει ένα Ολοκληρωμένο Σχέδιο Ενσωμάτωσης Πολιτικών Δημοσίων Συμβάσεων Κοινωνικής Αναφοράς.

Θα στηρίζει τις Περιφερειακές Δομές Υποστήριξης των Κοιν.Σ.Επ. στην υλοποίηση συνεδρίων και φόρουμ με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο καθώς και στην προώθηση των Τοπικών Συμφώνων Συνεργασίας των Κοιν.Σ.Επ. με ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς. Θα υλοποιήσει εκπαιδευτικά προγράμματα στα στελέχη των Περιφερειακών Δομών Υποστήριξης των Κοιν.Σ.Επ. και των άλλων φορέων παροχής υπηρεσιών συμβουλευτικής και θερμοκοιτίδας, δημιουργώντας παράλληλα ένα δίκτυο μάθησης. Επίσης, θα πραγματοποιήσει εκπαίδευση, των στελεχών της ΕΥ ΚΕΚΟ, των συναρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και άλλων συναρμόδιων με την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα δημοσίων φορέων δημιουργώντας τις προϋποθέσεις προκειμένου να ενταχθεί η εκπαίδευση των στελεχών όλων των αρμόδιων με την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα δημοσίων φορέων στο πρόγραμμα του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ). (Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, 2013, σελ 7,8).

3.3. Η Ελληνική κοινωνική επιχειρηματικότητα σε αριθμούς

Σε μία τελευταία καταμέτρηση (13/4/2016) έχουν καταχωρηθεί στο μητρώο κοινωνικής οικονομίας, 1056 Κοιν.Σ.Επ, 36 υπό ένταξη, 116 κοινωνικής φροντίδας, 904 παραγωγικού και συλλογικού σκοπού. Δεδομένα συγκεντρωμένα από την γενική Γραμματεία κοινωνικής οικονομίας, όμως είναι σίγουρο ότι δραστηριοποιείται ένας πολύ μικρότερος αριθμός. (<http://konstantinosgeormas.blogspot.gr>).

Ο Ι. Νασιούλας επιχειρεί μία ομαδοποίηση της κοινωνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στον Ελλαδικό χώρο με βάση το νομικό πλαίσιο. Σε αυτό απαριθμούσε περίπου 300 Κοιν.Σ.Επ., περίπου 15 Κοι.Σ.Π.Ε. και περίπου 140 αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί γυναικών που αφορούν τον νόμο 1541/1985 (Nasioulas, 2013). Συνεπώς, όπως συμπεραίνουμε από τα παραπάνω παρατηρείται μία αδυναμία της Ελληνικής πολιτείας να συμπεριλάβει και να απαριθμήσει όλους όσους δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην

Ελλάδα, πέρα ίσως μόνο από τις Κοιν.Σ.Επ και τους Κοι.Σ.ΠΕ. όπου τηρείται μητρώο τους στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Ακόμη όμως και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει αδυναμία της πολιτείας να ελέγξει πόσες εξ αυτών δραστηριοποιούνται κανονικά καθώς δεν υπάρχουν διαθέσιμα λεπτομερή δεδομένα, αν και κατά πόσο αυτές συνιστούν νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες ή εάν τα μέλη τους δραστηριοποιούνταν σε προηγούμενες συμβατικές επιχειρήσεις με σχετική δραστηριότητα και επέλεξαν να δημιουργήσουν μία Κοιν.Σ.Επ. που να λειτουργεί συμπληρωματικά σε υπάρχουσα επιχείρηση είτε την αντικατέστησαν πλήρως με τη νέα νομική της μορφή. Όσον αφορά την μέτρηση κοινωνικών επιπτώσεων καθώς και την αξιολόγηση της κοινωνικής αξίας που αυτές παράγουν δεν έχει αναπτυχθεί από την πολιτεία ή τις ρυθμιστικές αρχές κάποιο συγκεκριμένο επιχειρησιακό πλαίσιο (Nasioulas2013), ούτε έχει πραγματοποιηθεί κάποια καταγραφή των συνεργασιών τους με δημόσιους οργανισμούς, όπως ορίζεται από το νομικό καθεστώς που αυτές υπάγονται.

Σε μελέτη που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ανάμεσα στα άλλα προβλήματα που απαριθμούνται, αναφέρονται χαρακτηριστικά η ελλιπής χαρτογράφηση και παρακολούθηση του ελληνικού οικοσυστήματος κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθώς και η εμπλοκή πολλών φορέων και αρμόδιων υπουργείων, γεγονός που δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο στην καταμέτρηση των κοινωνικών επιχειρήσεων (E.C.2014).

Παρ' όλη, πάντως, την αδυναμία της ελληνικής πολιτείας να χαρτογραφήσει το πεδίο των κοινωνικών Ελληνικών επιχειρήσεων μία πρόσφατη έρευνα του IOBE (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών) το 2010, όσο αφορά την δυναμική της κοινωνικής επιχειρηματικότητας παρουσιάζει ενθαρρυντικά στοιχεία για την ανάπτυξη του τομέα. Σύμφωνα με τα πορίσματα της παρουσιάζεται θετική η συμβολή των κοινωνικών επιχειρήσεων τόσο στην απασχόληση και την στήριξη της οικονομίας όσο και στην καινοτομία των προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρουν και παράγουν. Το 70% των ατόμων που απασχολούνται σε αυτές εργάζονται και σε άλλες δραστηριότητες, ο βαθμός καινοτομίας τους ξεπερνά το 30% και περίπου το 50% των ερωτώμενων υποστήριξε ότι δραστηριοποιείται σε εξειδικευμένη αγορά.

Προβλέπεται δε ότι στην επόμενη πενταετία θα απασχοληθούν σε αυτές όλο και περισσότερα άτομα δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας. (IOBE 2010).

3.4. Ο Νέος νόμος 4430/2016

Ο νέος νόμος, σύμφωνα με την αρμόδια υπουργό, έρχεται να δώσει ώθηση στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και να εκσυγχρονίσει το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο του 2011.

Στις 6/10/2016 κατατέθηκε στην βουλή το προσχέδιο νόμου για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και την ανάπτυξη των φορέων της από την αρμόδια αναπληρώτρια Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κ. Ρ. Αντωνοπούλου, η οποία υπογράμμισε ότι ο στόχος του νομοσχεδίου είναι η πριμοδότηση επιχειρήσεων που θα δημιουργούνται από ανέργους. Σύμφωνα με το υπουργείο στρατηγικός στόχος αποτελεί η διαμόρφωση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος που θα επιτρέπει την ανάπτυξη και την ενδυνάμωση των επιχειρημάτων της κοινωνικής οικονομίας, ειδικά από ανέργους, αφού αφενός θα προσφέρει νέες θέσεις εργασίας και αφετέρου θα τονώσει τοπικές οικονομίες. Βασικά σημεία του νομοσχεδίου αποτελούν το εξής: επιδιώκεται η δημιουργία ενός ευνοϊκού και σταθερού περιβάλλοντος που θα διευκολύνει την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Επίσης, παρατίθενται οι ορισμοί που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή του.

Ο Νόμος ψηφίστηκε από τη βουλή στις 19/10/2016 και επί της αρχής υπήρξε ομοφωνία όλων των κομμάτων, πλην της Χρυσής Αυγής και του Κ.Κ.Ε., γεγονός που καταδεικνύει την σημασία που αποδίδουν στην κοινωνική οικονομία ως πυλώνα ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα λοιπόν με τον νέο Νόμο:

Ως φορείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας θεωρούνται:

- 1. Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις,**
- 2. Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.).**

3. Οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων, που συστήνονται με τον παρόντα νόμο,
4. Οποιοδήποτε άλλο μη μονοπρόσωπο νομικό πρόσωπο, εφόσον έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα, όπως ιδίως αγροτικοί συνεταιρισμοί του Ν. 4384/2016 (Α' 78), αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, Αστικές Εταιρίες των άρθρων 741 επ. του Α.Κ., εφόσον σωρευτικά συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις: α) Αναπτύσσει δραστηριότητες συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, β) Μεριμνά για την πληροφόρηση και τη συμμετοχή των μελών του και εφαρμόζει δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων, σύμφωνα με την αρχή ένα μέλος μία ψήφος, ανεξάρτητα από τη συνεισφορά κάθε μέλους, γ) Το καταστατικό του προβλέπει περιορισμούς στη διανομή του ως εξής:
- i. ποσοστό τουλάχιστον 5% διατίθεται για το σχηματισμό αποθεματικού,
  - ii. ποσοστό έως 35% αποδίδεται στους εργαζόμενους του Φορέα, εκτός κι αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν αιτιολογημένα τη διάθεση του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου,
  - iii. το υπόλοιπο διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας.
- δ) Εφαρμόζει σύστημα σύγκλισης στην αμοιβή της εργασίας, κατά το οποίο ο ανώτατος καθαρός μισθός δεν μπορεί να υπερβαίνει περισσότερο από τρεις φορές τον κατώτατο, εκτός και αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν διαφορετικά. Η υποχρέωση του προηγούμενου εδαφίου ισχύει και σε οποιαδήποτε μορφή σύμπραξης δύο ή περισσότερων Φορέων. ε) Αποβλέπει στην ενδυνάμωση των οικονομικών δραστηριοτήτων του και τη μεγιστοποίηση της παραγόμενης κοινωνικής ωφέλειας μέσω της οριζόντιας και ισότιμης δικτύωσης με άλλους φορείς **ΚΑΛΟ**. στ) Δεν έχει ιδρυθεί και δεν διοικείται άμεσα ή έμμεσα από Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α. α' ή β' βαθμού ή από άλλο νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Αρμόδια διοικητική αρχή για τον έλεγχο νομιμότητας κατά τη σύσταση των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων και των Συνεταιρισμών Εργαζομένων, για την εποπτεία και τον έλεγχο αυτών και των υποχρεωτικώς καταχωριστέων στο Μητρώο πράξεών τους κατά τη λειτουργία τους, καθώς και για την απόδοση της

ιδιότητας του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι το Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Στο συγκεκριμένο νόμο έχουν προβλεφθεί υποστηρικτικά μέτρα για τους φορείς κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας τα οποία εξειδικεύονται στ παρακάτω:

1. Πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας και το Εθνικό ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης,
2. Ένταξη σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας και σε προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.),
3. Παραχώρηση από ΟΤΑ α' και β' βαθμού, Ν.Π.Δ.Δ. και Ν.Π.Ι.Δ.-φορείς της Γενικής Κυβέρνησης της χρήσης κινητής και ακίνητης περιουσίας τους για την ενίσχυση δραστηριοτήτων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας,
4. Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις για τη μελέτη και εκτέλεση έργων και προγραμμάτων κοινωνικής ωφέλειας που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς τους με αντισυμβαλλόμενους το δημόσιο ή φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα και τους Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού.

Οι συμβαλλόμενοι φορείς για την εκτέλεση των προγραμματικών συμβάσεων μπορεί να χρηματοδοτούνται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων μέσω προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται αμιγώς από εθνικούς πόρους, τον Τακτικό Προϋπολογισμό ή άλλα εθνικά ή περιφερειακά προγράμματα, καθώς και από τους προϋπολογισμούς των συμβαλλόμενων φορέων. Είναι δυνατή η χρηματοδότηση των συμβαλλομένων και από φορείς του δημοσίου τομέα που δεν μετέχουν στην προγραμματική σύμβαση (N4430/2016).

Το συγκεκριμένο νομοσχέδιο ανοίγει πλέον το πεδίο της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Πέραν των μέχρι σήμερα γνωστών Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων, εισάγεται ένα νέο νομικό πρόσωπο, ο συνεταιρισμός εργαζομένων, που είναι συνεταιριστική σύμπραξη τριών τουλάχιστον φυσικών προσώπων που συνεταιρίζονται, για να βιοποριστούν από την εργασία τους.

Βασικό σημείο του νέου νόμου είναι η σύναψη προγραμματικών συμβάσεων με τους ΟΤΑ καθώς και η παραχώρηση κινητής και ακίνητης περιουσίας εκ μέρους τους, ανοίγοντας έτσι νέες παρεμβατικές δυνατότητες οι οποίες θα αναλυθούν σε παρακάτω κεφάλαιο.

Για την υποστήριξη των αλλαγών που εισάγονται με το νομοσχέδιο δημιουργείται η Ειδική Θεματική Γραμματεία μέσα στο υπουργείο, η οποία θα αναλάβει τη συνεργασία ανάμεσα σε όλα τα συναρμόδια υπουργεία. Επιπλέον, απλοποιούνται οι διαδικασίες για τη σύσταση φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Στόχος, σύμφωνα με το υπουργείο Εργασίας, είναι η αύξηση της συμμετοχής των συνεταιριστικών οργανώσεων στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, θεωρώντας ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του σκοπού, τη δημιουργία ενός σταθερού περιβάλλοντος, που θα μπορεί να υποστηρίξει εμπράκτως την ανάπτυξη των παραγωγικών συνεταιριστικών εγχειρημάτων, έτσι ώστε να επιτευχθεί η διάχυση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε όλους τους δυνατούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας και να υπάρξει στήριξη και ενίσχυση των παραγωγικών εγχειρημάτων αυτοδιαχείρισης και της συλλογικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. Προβλήματα στην εφαρμογή του Νόμου σε επίπεδο συνεργασίας με τους ΟΤΑ

Ο νόμος 4019/2011, προέβλεπε, στον τομέα των παρεμβατικών δυνατοτήτων των δημοσίων οργανισμών και πιο συγκεκριμένα των ΟΤΑ, μια σειρά από δυνατότητες. Το άρθρο 12, του νόμου 4019/2011 παρέχει την δυνατότητα στις Κοιν.Σ.Επ. ως συμβαλλόμενους να μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με αντισυμβαλλόμενους το δημόσιο ή τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους ΟΤΑ πρώτου και δεύτερου βαθμού, για την υλοποίηση δράσεων που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς των αντισυμβαλλομένων, τηρουμένων κατά τα λοιπά στο αρθρ. 100 του ν.3852/2010 να αναπτύσσουν δίκτυα συνεργασίας, συμπράξεων και προγραμματικών συμφωνιών με το Δημόσιο ή τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους Ο.Τ.Α. Α' και Β' βαθμού.

Η ως άνω παρεχόμενη από το νόμο δυνατότητα της συνεργασίας των Κοιν.Σ.Επ. με τους δημόσιους φορείς, υπό τη νομική μορφή των προγραμματικών συμβάσεων, η οποία θεσπίστηκε λόγω της αναγνώρισης της ιδιαίτερης φύσης των επιχειρήσεων αυτών ως προς τους κοινωνικούς σκοπούς τους οποίους επιδιώκουν, πρέπει να ενεργοποιείται, τηρουμένων, κατά τα λοιπά, τόσο των όρων και των προϋποθέσεων που απαιτούνται από το νόμο για τη νόμιμη σύναψη προγραμματικών συμβάσεων όσο και των κανόνων που σχετίζονται με την ανάθεση των δημοσίων συμβάσεων έργων (βλ. Ελ. Συν., αποφ. 2007/2014 Τμ.Μειζ.- Επτ. Συν. Ελ. Συν., 557/2014 VI Τμ., 250/2013 πράξη Ζ' Κλ.).

Η αγορά του δημοσίου αποτελεί μία σημαντική ,εν δυνάμει, πηγή εσόδων για τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Η σχετική διάταξη του Ν.4019/2011 (άρθρο 16 παρ 1) ορίζει ότι: “Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς είναι αυτές κατά τις οποίες οι αναθέτουσες αρχές στο στάδιο ανάθεσης λαμβάνουν υπόψη σημαντικές κοινωνικές πτυχές ως κριτήρια ανάθεσης. Ενδεικτικά, ως τέτοια κριτήρια νοούνται: α) οι ευκαιρίες απασχόλησης, β) η κοινωνική ένταξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, γ) η ισότητα ευκαιριών, δ) ο σχεδιασμός της προσβασιμότητας για όλους ε) η

συνεκτίμηση των κριτηρίων αειφορίας, στα οποία περιλαμβάνονται θέματα ηθικού εμπορίου και ζ) η ευρύτερη εκούσια συμμόρφωση με την εταιρική κοινωνική ευθύνη (ΕΚΕ)”. Ο ρόλος των Δ.Σ.Κ.Α. είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας σε διεθνές επίπεδο. Στη διεθνή βιβλιογραφία και πρακτική καταγράφονται και οι έννοιες του social audit (κοινωνική ελεγκτική), του social accounting (κοινωνικής λογιστικής) καθώς και των social reporting standards (προτύπων κοινωνικής αναφοράς). Στην ελληνική πραγματικότητα όμως οι προγραμματικές συμβάσεις μεταξύ ΟΤΑ και Κοινσεπ δεν αναγνωρίστηκαν μέσα σε αυτά τα πλαίσια. Οι Κοιν.Σ.Επ, αντιμετωπίστηκαν όπως οποιαδήποτε άλλη κερδοσκοπική εταιρεία αστικού τύπου, παραβλέποντας τον κοινωνικό τους χαρακτήρα παρόλο που τους δόθηκε εξ’ ορισμού από τον νόμο.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η θεσμική εμφάνιση της Ενιαίας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων (Ν. 4013/2011, ΦΕΚ Α’ 204/15.09.2011) συμπίπτει με την ψήφιση του Ν. 4019/2011 (ΦΕΚ 216 Α/30-9-2011) για την κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα. Οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι η ΕΑΑΔΗΣΥ κατά τη σύστασή της θα έπρεπε στις αρμοδιότητές της να περιλαμβάνει και την έννοια των Δ.Σ.Κ.Α. και να αποτελεί τον ρυθμιστή και θεματοφύλακα της ορθής και νόμιμης διαδικασίας διενέργειας αυτού του τύπου συμβάσεων. Επιπλέον αν είχε γίνει η σχετική συνεννόηση σε νομοπαρασκευαστικό επίπεδο αρμόδια θα ήταν η εν λόγω ανεξάρτητη αρχή χωρίς να απαιτείται η εφαρμογή των παραγράφων 4 και 5 του άρθρου 16 του Ν. 4019 σχετικά με την εννεαμελή Διυπουργική επιτροπή η οποία ως και το 2014 δεν είχε ακόμη συσταθεί. Σε λειτουργικό επίπεδο, λοιπόν, κρίνεται ότι θα ήταν αποτελεσματικό η διαχείριση των Δ.Σ.Κ.Α. να διενεργείτο από την ΕΑΑΔΗΣΥ σε ενιαίο επίπεδο για να υπάρχει καλύτερη παρακολούθησή τους περιορίζοντας, με αυτό τον τρόπο, τη νομοθετική αποσπασματικότητα και πολυνομία και τη συνακόλουθη αναποτελεσματικότητα και περιορισμένη ωφέλεια για το κοινωνικό σύνολο και την οικονομία (Τζουβελέκας,2015).

Η θεσμική θωράκιση μέσω ενός άμεσα ενεργοποιημένου και συνεκτικού μηχανισμού παρακολούθησης από μια ανεξάρτητη αρχή θα παρέχει τα εχέγγυα διαφάνειας, δημοκρατικότητας και αποτελεσματικότητας του συστήματος, με την αποφυγή περιπτώσεων ενεργοποίησης συμβάσεων απευθείας ανάθεσης εκτός ορίων, με

συνακόλουθες τις ενέργειες ελεγκτικών σωμάτων της διοίκησης και της δικαιοσύνης. Με βάση τα παραπάνω πολλές προσπάθειες ΟΤΑ έπεσαν στο κενό διότι είτε, εισέπρατταν την αρνητική γνωμοδότηση του προσυμβατικού ελέγχου του ελεγκτικού συνεδρίου, είτε τις αποφάσεις της αποκεντρωμένης διοίκησης των περιφερειών οι οποίες κατά τον έλεγχο νομιμότητας απέρριπταν τις προγραμματικές συμβάσεις ακολουθώντας την νομολογία ως όφειλαν.

4.2. Κωλύματα συνεργασίας ΟΤΑ και ΚοινΣΕπ

Πιο συγκεκριμένα τα κωλύματα που αντιμετώπισαν οι ΟΤΑ κατά τον προσυμβατικό καθώς και κατά τον έλεγχο νομιμότητας των αποφάσεων τους από τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις των Περιφερειών, ανεξάρτητα από το είδος των υπηρεσιών που η εκάστοτε Κοιν.Σ.Επ. παρείχε, στο να συνάψουν προγραμματικές συμβάσεις με αυτές συνίστανται στα εξής:

1. Στο άρθρο 100 του ν. 3852/2010 "Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης" (ΦΕΚ 87 Α') θεσμοθετείται η συνεργασία, βάσει του θεσμού της "προγραμματικής σύμβασης", μεταξύ δημοσίων φορέων με σκοπό, δια της συνένωσης των μέσων που διαθέτει ο καθένας από αυτούς, την από κοινού εκπλήρωση μίας δημόσιας υπηρεσίας, η οποία ανάγεται στον τομέα που αφορά στην ανάπτυξη μίας περιοχής και εντάσσεται στο πλέγμα των αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων (βλ. 55/2014 πράξη του Κλιμακίου τούτου, όπου και παραπομπή στη σχετική νομολογία). Η ως άνω συνεργασία δεν θεσμοθετείται ως ισοδύναμη ή εναλλακτική με την ειδικώς προβλεπόμενη από την κείμενη νομοθεσία διαδικασία επιλογής αναδόχου για την σύναψη των δημοσίων συμβάσεων, ούτε μπορεί να χρησιμοποιείται καταχρηστικά για την παράκαμψη διατάξεων που θέτουν συγκεκριμένους περιορισμούς στη δράση των συμβαλλόμενων δημοσίων φορέων ή απαιτούν την τήρηση συγκεκριμένων όρων και προϋποθέσεων για την άσκησή της (βλ. Ελ. Συν., αποφ. 2007/2014 Τμ. Μειζ.-Επτ. Συν. Ελ. Συν., 557/2014, VI Τμ., 250/2013 πράξη Ζ' Κλ.). Η ως άνω παρεχόμενη από το νόμο δυνατότητα της συνεργασίας των Κοιν.Σ.Επ. με τους δημόσιους φορείς, υπό τη νομική μορφή των προγραμματικών συμβάσεων, η οποία θεσπίστηκε λόγω της αναγνώρισης της ιδιαίτερης φύσης των επιχειρήσεων αυτών ως προς τους κοινωνικούς σκοπούς τους οποίους επιδιώκουν, πρέπει να ενεργοποιείται,

τηρουμένων, κατά τα λοιπά, τόσο των όρων και των προϋποθέσεων που απαιτούνται από το νόμο για τη νόμιμη σύναψη προγραμματικών συμβάσεων όσο και των κανόνων που σχετίζονται με την ανάθεση των δημοσίων συμβάσεων έργων (βλ. Ελ. Συν., αποφ. 2007/2014 Τμ.Μειζ.- Επτ. Συν. Ελ. Συν., 557/2014 VI Τμ., 250/2013 πράξη Ζ΄ Κλ.). Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι ο έλεγχος παρόλο που αναγνωρίζει τον κοινωνικό χαρακτήρα των Κοιν.Σ.Επ θέτει τους ίδιους όρους για την σύναψη προγραμματικών συμβάσεων, όπως σε οποιαδήποτε άλλη αστικού τύπου εταιρία.

2. Στο άρθρ. 75 Ν.3463/2006 με το οποίο ορίζεται πως οι Δήμοι ασκούν αρμοδιότητες περί Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης (η οποία μπορεί να αφορά τη δημιουργία μεταξύ άλλων κέντρων ψυχικής υγείας). Ειδικότερα με την ελεγχόμενη απόφαση προκύπτει πως ο Δήμος XXX εκχωρεί την αρμοδιότητα άσκησης της Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης σε νομικό πρόσωπο Ι.Δ., γεγονός που συνιστά μη νόμιμη παραχώρηση κρατικής αρμοδιότητας που δόθηκε στο δήμο, καθώς μόνο ο δήμος είναι αρμόδιος για την άσκηση της. Έτι δε περισσότερο, αφού με την συγκεκριμένη εκχώρηση δεν προβλέπεται καμία άσκηση ουσιαστικής εποπτείας και ελέγχου του Δήμου επί της Κοινοπραξίας Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοι.Σ.Επ) σύμφωνα με την ελεγχόμενη απόφαση και την επισυναπτόμενη σύμβαση.(Απόφ. Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας – Θράκης, αρ. πρωτ. 19213,Α.Δ.Α.7Χ1ΥΟΡ1Υ-ΞΦΩ, 6/4/2016). Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η συνεργασία με την παραπάνω Κοινοπραξία θεωρήθηκε παραχώρηση αρμοδιοτήτων στην άσκηση των ήδη θεσμοθετημένων ασκούμενων από τους Ο.Τ.Α., καθώς επίσης αναφέρεται και η απουσία ελέγχου για την προβλεπόμενη προγραμματική. Συνεπώς, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι από την εμπειρική έρευνα μπορεί να κατατεθεί πλήθος τέτοιων αποφάσεων που προσκρούουν στις παραπάνω νομοπαρασκευαστικές ατέλειες κατά την εφαρμογή του Ν.4019/2011.

4.3. Νέες Παρεμβατικές Δυνατότητες

Ο δημόσιος τομέας αποτελεί ένα από τους βασικότερους αγοραστές στην ΕΕ, δαπανώντας ετησίως πάνω από 2400 δις ευρώ για προμήθειες, έως τώρα αποτελούσε τον απλώς τον αγοραστή της καινοτομίας η οποία δημιουργούνταν κάπου αλλού. Με την οδηγία 2014/24/ΕΕ 2014/25/ΕΕ οι οποίες ενσωματώθηκαν στην Εθνική

νομοθεσία με τις δημόσιες συμβάσεις καινοτομίας έτσι όπως εισάγονται στην εθνική νομοθεσία με την ψήφιση των νέων νόμων 4412/2016 (Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ,ΦΕΚ Α 147,18/8/2016), καθώς και 4413/2016 (ανάθεση και εκτέλεση συμβάσεων παραχώρησης – Εναρμόνιση με την οδηγία 2014/23/ΕΕ του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Φεβρουαρίου 2014 σχετικά με την ανάθεση συμβάσεων παραχώρησης (ΕΕ94/1/28/3/2014) και άλλες διατάξεις, Φ.Ε.Κ. Α148 8/8/2016), ανοίγουν νέο πεδίο συνεργασιών των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων με τους ΟΤΑ α και β βαθμού, αλλά και τους δημόσιους οργανισμούς γενικότερα.

Με την ενσωμάτωση των συγκεκριμένων οδηγιών ο δημόσιος τομέας αλλά και οι ΟΤΑ καλούνται να γίνουν να πάψουν να είναι απλά αποδέκτες – αγοραστές της καινοτομίας αλλά να γίνουν συνδιαμορφωτές έχοντας στο επίκεντρο πάντα την δημόσια ανάγκη την οποία εκπροσωπούν και βάζοντας τους στο ύψος της αγοραστικής τους δύναμης.

Ο πρώτος νόμος συγκεκριμένα στο αρθρ. 20 συμβάσεις ανατιθέμενες κατ' αποκλειστικότητα (αρθρ. 20της οδηγίας 2014/24/ΕΕ), αρθρ. στο 107, ανάθεση συμβάσεων για κοινωνικές και άλλες ειδικές υπηρεσίες (άρθρα 74 και 76 παράγραφος 1 της οδηγίας 2014/24/ΕΕ) όπως και στο άρθρο 110, αποκλειστικές συμβάσεις για ορισμένες υπηρεσίες (αρθ.77 οδηγ.201/24/ΕΕ), αναφέρουν ότι οι αναθέτουσες αρχές μπορεί να παραχωρούν κατ' αποκλειστικότητα το δικαίωμα συμμετοχής σε διαδικασίες σύναψης δημόσιων συμβάσεων σε κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις.

Στον επόμενο νόμο 4413/2016 στο αρθρ. 23,συμβάσεις παραχώρησης κατ' αποκλειστικότητα (αρθρ. 24 της οδηγίας 2014/23/ΕΕ). Οι αναθέτουσες αρχές ή οι αναθέτοντες φορείς μπορούν να προβλέπουν στα τεύχη διαγωνισμού κατ' αποκλειστικότητα δικαίωμα συμμετοχής στις διαδικασίες ανάθεσης συμβάσεων παραχώρησης υπηρεσιών σε προστατευόμενα εργαστήρια και σε οικονομικούς φορείς που έχουν ως κύριο σκοπό την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη ατόμων με αναπηρία ή ατόμων άλλων ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, ή μπορούν να προβλέπουν την εκτέλεση αυτών των συμβάσεων παραχώρησης υπηρεσιών στο

πλαίσιο προγραμμάτων προστατευόμενης απασχόλησης, εφόσον τουλάχιστον το 30% των εργαζομένων στα εργαστήρια αυτά, στους οικονομικούς φορείς ή στα προγράμματα είναι άτομα με αναπηρίες ή μειονεκτήματα. Με προεδρικά διατάγματα των συναρμόδιων υπουργείων θα καθορίζονται οι ειδικότεροι όροι ανάθεσης των συμβάσεων παραχώρησης.

Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό ότι ενσωματώνοντας τις οδηγίες της ΕΕ στους προαναφερθέντες νόμους, το περιβάλλον για την σύναψη προγραμματικών συμβάσεων αλλά και παραχωρήσεων στις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις καθίσταται ευνοϊκότερο και μένει να φανεί στην πράξη η εφαρμογή του, ώστε να ενεργοποιηθούν οι δημόσιες συμβάσεις κοινωνικής αναφοράς και να αποβεί αποδοτικότερη η συνεργασία κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και Ο.Τ.Α.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ως μία αναδυόμενη, εναλλακτική μορφή επιχειρηματικότητας στηριζόμενη στην Κοινωνική Οικονομία, είναι ένας διαφορετικός τρόπος του επιχειρείν, με γνώμονα το γενικό συμφέρον, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική διάσταση και τη δημοκρατική λειτουργία. Αποσκοπεί στην παραγωγή του συλλογικού συμφέροντος, και ειδικότερα στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, στην απασχόληση και την ανάπτυξη. Με άλλα λόγια η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, είναι ένας νέος τρόπος εξεύρεσης καινοτόμων λύσεων για τα πλέον επείγοντα κοινωνικά προβλήματα, με στόχο μακροπρόθεσμες αλλαγές ευρείας κλίμακας.

Δεν είναι απλώς και μόνο μια εναλλακτική μορφή επιχειρηματικότητας αλλά αφορά ουσιαστικά την υφιστάμενη, κοινωνική πραγματικότητα. Στόχοι και ταυτόχρονα προκλήσεις της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, αποτελούν μία σειρά από ζητήματα, όπως ολοκληρωμένη πολιτική προσέγγιση, η αναβάθμιση του θεσμικού πλαισίου, η δικτύωση, η πρόσβαση των επιχειρήσεων σε εργαλεία χρηματοδότησης και η προώθηση του θεσμού προκειμένου να εμπεδωθεί από το κοινωνικό σύνολο.

Αν η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα αντιμετωπιστεί με την δέουσα προσοχή, μπορεί να παίξει έναν σημαντικό ρόλο στην γενικότερη στόχευση που έχουν οι προσπάθειες για την καταπολέμηση της φτώχειας, την ανάπτυξη και την κοινωνική ένταξη. Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα θεωρείται σήμερα ως ένα ιδιαίτερος δυναμικό εργαλείο για την προώθηση της απασχόλησης, της ενσωμάτωσης και την αναβάθμιση της Κοινωνικής Οικονομίας και έχει αποδειχθεί ότι είναι δυνατόν να συμβάλει στην παραγωγή ανθεκτικών οικονομικών συστημάτων σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Εντεταγμένη σε ένα πιο προηγμένο οικοσύστημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα επιτελεί έναν σημαντικότερο ρόλο και το ίδιο μπορεί να γίνει και στη χώρα μας, όπου, αν αντιμετωπιστεί με την δέουσα προσοχή, μπορεί να παράξει θετικά αποτελέσματα, στην ανάπτυξη της κοινωνικής καινοτομίας και

στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Αυτό, γιατί η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, μπορεί να συνδυάσει, με επιτυχία, την επίτευξη κέρδους με την αλληλεγγύη, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την ενεργό συμμετοχή των πολιτών και την ανάπτυξη της οικονομίας της δημοκρατίας, τοποθετώντας και απονέμοντας τον πρώτο, κυρίαρχο ρόλο, στον άνθρωπο.

Ο δημόσιος τομέας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ήδη όπως είδαμε, έχει ανταποκριθεί στις προκλήσεις της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και προσπαθεί να θεσμοθετήσει ένα κατάλληλο οικοσύστημα καθώς και συμβάσεις κοινωνικής καινοτομίας για την ανάπτυξή του θεσμού, παρέχοντας την απαραίτητη στήριξη.

Στην Ελλάδα, μετά τον Ν. 4019/2011 και με τη θεσμοθέτηση του νέου νόμου 4430/2016, ενισχύεται ο θεσμός της κοινωνικής οικονομίας χωρίς όμως να λείπουν και τα εμπόδια. Η μικρή αναγνωρισιμότητα του νέου θεσμού και της αξίας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, η έλλειψη κατάλληλων και προσβάσιμων υπηρεσιών στήριξης των Κοινωνικών Επιχειρηματιών, η έλλειψη εξειδικευμένων προγραμμάτων επιχορήγησης και στρατηγικού σχεδιασμού (Business plan) για την έναρξη, σταθεροποίηση και εδραίωση λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων σε συνδυασμό με τα διοικητικά εμπόδια την γραφειοκρατία αποτελούν τροχοπέδη για την ανάπτυξη της. Ανάμεσα σε αυτά τα εμπόδια θα πρέπει να αναφέρουμε και την αδύναμη κοινωνία των πολιτών στην χώρα μας, όπως αυτό τεκμηριώνεται τόσο από τα χαμηλά επίπεδα κοινωνικής εμπιστοσύνης και κοινωνικού κεφαλαίου, όσο και από το συγκριτικά χαμηλό αριθμό συμμετοχής σε Μ.Κ.Ο. (Σωτηρόπουλος 2004, Ζάννης 2012). Οι κάθετες ιεραρχικές δομές οργάνωσης, οι σχετικά ισχυροί δεσμοί στην οικογένεια, το μοντέλο ανάπτυξης του κοινωνικού κράτους, η γενική δυσπιστία – έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στους κρατικούς θεσμούς (Π. Ζάννης, εισήγηση στο 5ο συνέδριο της Ελληνικής κοινωνιολογικής εταιρίας, πρακτικά, 12/12/2015) ενισχύουν την παραπάνω θεωρία.

Απομένει παράλληλα να προωθηθούν ευρύτερα σχήματα συνεργασίας και συνασπισμοί της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας με τον ιδιωτικό τομέα, αλλά και την κοινωνία των πολιτών, για την κινητοποίηση αφενός δημόσιων και ιδιωτικών πόρων και αφετέρου πόρων όπως η γνώση και το κοινωνικό κεφάλαιο.

Σήμερα που η οικονομική κρίση έχει πλήξει την ελληνική οικονομία και καταγράφονται πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας, η συστηματική ανάπτυξη του πεδίου της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά για τις πιο ευάλωτες ομάδες πληθυσμού, δίνοντας λύσεις τόσο στη δημιουργία θέσεων εργασίας, όσο και στην επίτευξη της κοινωνικής συνοχής, η οποία διακυβεύεται, ως αποτέλεσμα του εξαιρετικά δυσμενούς περιβάλλοντος στην οικονομία της χώρας.

Αλλά και οι οργανώσεις οι οποίες εκπροσωπούν θεσμικά την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, οφείλουν από τη μεριά τους, να αναλάβουν πρωτοβουλίες, υποβάλλοντας προτάσεις προς τα θεσμικά όργανα τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, προς τις συνδικαλιστικές ενώσεις, την ακαδημαϊκή κοινότητα, τα πολιτικά κόμματα και προς άλλες οργανώσεις οι οποίες εκπροσωπούν την κοινωνία των πολιτών.

Η αξιοποίηση της ευρωπαϊκής εμπειρίας στον τομέα και η αντιγραφή καλών πρακτικών μπορεί να συμβάλει ώστε να εκδηλωθεί αποτελεσματικά αυτή η δυναμική μέσα από την ανάπτυξη και προώθηση, ενός σύγχρονου και βιώσιμου συστήματος Κοινωνικών Επιχειρήσεων, στην υπηρεσία του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

Στην περίοδο της βαθιάς δημοσιονομικής κρίσης, που βιώνει η Ελλάδα αλλά και η Ευρώπη, τα κράτη μέλη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή οφείλουν σήμερα, περισσότερο παρά ποτέ, να αναλάβουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις προκειμένου η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, να καταστεί όχι μόνο ένα εργαλείο το οποίο είναι αποτελεσματικό για να επιτευχθούν κάποιοι από τους ειδικότερους στόχους, που τίθενται από τις δημόσιες πολιτικές για την εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος. Πολύ περισσότερο από αυτό, είναι ανάγκη, μέσω του κινήματος δημιουργίας μορφών όπως οι κοινωνικές επιχειρήσεις, αλλά και με την ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας με τις πρωτοβουλίες γενικού συμφέροντος τις οποίες αναλαμβάνει και προωθεί η κοινωνία των πολιτών, να αποτελέσει η ίδια η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, προϋπόθεση απαραίτητη, για την εμπέδωση και εδραίωση ενός προτύπου κοινωνίας, η οποία αναγάγει την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη για τους πολίτες της, σε πρωταρχικό ζήτημα και την παγίωση των αξιών της Κοινωνικής Οικονομίας, στα πλαίσια του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου, ως προτεραιότητα.

Βιβλιογραφία

- Γεώργιας Κ. (2013), «Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρώπη: Ορισμοί, εμπειρία, και προοπτικές» στο Γεώργιας Κ. (επιμ.), «Κοινωνική Οικονομία, Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές», Δοκίμιο 20, Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα.
- Cole, G.D.H. (1945): A Century of cooperation, Manchester
- De Carbon, B. (1972): Essai sur l'histoire de la pensée et des doctrines économiques, Tome II, Paris: Ed. Montchrestien
- Dees, J.G. and Anderson, B.B. (2006), Framing a theory of social entrepreneurship: building on two schools of practice and thought, in Research on Social Entrepreneurship ARNOVA *Occasional Paper Series*, 1 (3), 39-66.
- Defourny, J. and Nyssens, M. (2008). Social enterprise in Europe: recent trends and development, *Social Enterprise Journal*, 4(3), 202-228
- *Εθνικό Θεματικό Δίκτυο, Δραστηριότητες στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, προτάσεις πολιτικής, Σεπτέμβριος, 2005*
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Κοινωνικών Υποθέσεων και Κοινωνικής Ένταξης Κοινωνική οικονομία και Κοινωνική επιχειρηματικότητα, οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη τεύχ.4, 2013
- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, γνωμοδότηση, “Κοινωνική επιχειρηματικότητα και κοινωνική Επιχείρηση”, Οκτώβριος 2011
- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, γνωμοδότηση, «Οικοδόμηση ενός χρηματοπιστωτικού οικοσυστήματος για τις κοινωνικές επιχειρήσεις», Σεπτέμβριος, 2015
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρωτοβουλία για την κοινωνική οικονομία, οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της καινοτομίας, Οκτώβριος 2011
- Ζάννης Π., Μελέτη με αντικείμενο: Τεχνικές αξιοποίησης της Εταιρικής κοινωνικής ευθύνης από τις κοινωνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα όρια του Δήμου Αθηναίων, 2015.
- IOBE, *Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010. Αναζητώντας διέξοδο από την κρίση*, Δεκέμβριος 2010.

- Gardin, L. (2006), “A variety of resource mixes inside social enterprises”, in M. Nyssens (Ed.), *Social Enterprise. At the crossroads of market, public policies and civil society*, Routledge, London, 111-136.
- Gueslin, A. (1987) *L'invention de l'Economie Sociale*, Paris: Economica
- Jeantet, T. (2006) : *Economie sociale. La solidarité au défi de l'efficacité*, Paris: La documentation française
- Julia , J.F. & Chaves, R. (ed) (2012): *Social economy: a responsible people-oriented economy*, Special issue, *Service Business*, an international journal, Vol. 6 (1)
- Katz S. Richard.& Mair Peter, (1995), “Changing Models of Party Organisation and Party Democracy, The emergence of the Cartel Party”, *Party Politics*, no 1, pp. 5-28.
- Kerlin, J.A. (2006). *Social enterprise in the United States and Europe: understanding and learning from the differences*, *Vountas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 17(3), 202-228.
- Κώστας Α., «Οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα», στο «Κοινωνική Οικονομία, Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές», Γεώργιος Κ. (επιμ.), Δοκίμιο 20, Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα, σελ. 86.
- Laurie Mook, Jack Quarter, Betty Jane Richmond, *What Counts: Social Accounting for Nonprofits and Cooperatives* 2nd edition (Sigel Press, London, 2007).
- Mason C., Kirkbride J., Bryde D.(2007), “From stakeholders to institutions: the changing face of social enterprise governance theory”, *Emerald group ,United Kingdom*
- Mendell, M. (1994) “Karl Polanyi and Socialist Education” in Kenneth McRobbie. *Humanity, Society and Commitment*. Montreal. Black Rose Books: 25-44.
- Nasioulas I., Mavroeidis V., Report 10 ,The social business sector in Greece, 2013
- Νασιούλας Ι . (2012), «Η Κοινωνική Οικονομία της Ελλάδος και το Κοινωνικό της Κεφάλαιο. Μια συνολική, θεσμική και εθνικολογιστική αναγνώριση», Δεύτερη έκδοση: Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη

- Νασιούλας Ι. (2013), «Κοινωνικές Επιχειρήσεις. Clusters & Δίκτυα Κοινωνικής Οικονομίας», Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη
- Nicholls, A. (2008). *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. Oxford University Press.
- Νικολόπουλος, Τ. και Καπογιάννης, Δ., (2012). Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, Αθήνα: Οι εκδόσεις των συναδέλφων
- Ντάσιος Ν. (2013), «Η συμβολή του τρίτου τομέα στην τοπική ανάπτυξη» στο «Κοινωνική Οικονομία, Θεωρία, Εμπειρία και Προοπτικές», Γεώργιας Κ. (επιμ.), Δοκίμιο 20, Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα.
- Οικονομική και κοινωνική Επιτροπή γνωμοδότηση «η κοινωνική οικονομία και η εσωτερική αγορά», Μάρτιος 2000
- ΟΟΣΑ, Organization for Economic Co-operation and Development (1999), Κοινωνικές Επιχειρήσεις, Γαλλία.
- Osborne, S.P. (ed) (2008): *The Third Sector in Europe*, London: Routledge
- Seelos, C. and Mair, J. (2005). Social entrepreneurship: Creating new business models to serve the poor, *Business Horizons*, 48, 241—246
- Solà i Gussinyer (2003): “El mutualismo y su función social: sinopsis histórica”, CIRIECEspaña, nº 44, p. 175-198
- Thomson t., Doherty B(2006), ‘ *The diverse world of social enterprise. A collection of social enterprise stories* “,Emerald Group, United Kingdom.
- Τζουβελέκας Μ., Zoehrer Κ., «Ο Ν. 4019/2011 – Προϋποθέσεις λειτουργίας της Κοινωνικής Οικονομίας για μια βιώσιμη αγορά εργασίας», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 8-10 Μαΐου 2014
- Westerdahl S., Westlund. H (1998), *Social, economy, ,and new jobs, A summary of twenty case studies in European regions*, Blackwell, United Kingdom.
- Young, D.R. (2001). *Social enterprise in the United States: alternative identities and forms*, *The EMES conference. The social enterprise: a comparative perspective*. Trento, Italy
- Χρυσάκης Μ, Ζιώμας Δ, Χατζαντώνης Δ, Καραμητροπούλου Ν, (2002) Προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, Αθήνα, Εκδόσεις Σάκκουλα

- Zevi, A., Zanotti, A., Soulage, F. & Zelaia, A. (2011): Beyond the Crisis: Cooperatives, Work, Finance. Generating Wealth for the Long Term, CECOP

Διαδικτυακές αναφορές

- Αυτοδιοίκηση, <http://www.aftodioikisi.gr>
- Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας, 2014 <http://mikoik.opengov.gr/user/login?destination=node/186> (ημερομηνία προσπέλασης, 16.8.2016)
- Ciriéc (Διεθνές κέντρο έρευνας και πληροφόρησης για την δημόσια, κοινωνική και συνεταιριστική οικονομία, 2012, σελ 14), (ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=10010&langId=el)
- EUR-Lex - 32014L0024 - EN - EUR-Lex, eur-lex.europa.eu › EUROPA › EU law and publications › EUR-Lex, 28/10/2016
- European Commission, 2011, The Social Business Initiative of the European Commission, http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/sbi-brochure/sbi-brochure-web_en.pdf (ημερομηνία προσπέλασης, 22.9.2016)
- European Commission, 2013, European Code of Good Conduct for Microcredit Provision, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefunds/doc/code_bonne_conduite_en.pdf (ημερομηνία προσπέλασης, 22.7.2016)
- European Commission, A map of social enterprises and their eco-systems in Europe-country report Greece, 31/10/2014, http://europa.eu/european-union/index_en 5/9/2016
- European commission, A map of social enterprises and their eco systems in Europe-country report Greece, 31/10/2014), www.europa.eu
- ΕΑΑΔΗΣΥ - αποτελέσματα διαβούλευσης για τις Δημόσιες Συμβάσεις και τις παραχωρήσεις, www.opengov.gr/consultations/?p=2444, 28/10/2016, 28/10/2016
- Προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ, www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Katatethenta-Nomosxedia?law, 29/10/2016

- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2016, Σχέδιο Νόμου «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της» <http://www.opengov.gr/minlab/?p=3381> (ημερομηνία προσπέλασης, 22.8.2016)
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλειας και Πρόνοιας, 2013, Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, https://dasta.auth.gr/uploaded_files/635006205493669775.pdf, (ημερομηνία προσπέλασης, 22.8.2016) .
(<http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises/>) (ημερομηνία προσπέλασης 29/11/16).
(<http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises/>) (ημερομηνία προσπέλασης 29/11/16).

Ελληνική Νομοθεσία

- Ν. 921/79 Περί Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΦΕΚ-125 Α').
- Ν. 1541/85 (ΦΕΚ-68 Α') Ν. 2076/92 (ΦΕΚ-130 Α')
- Ν.2716/1999
- Ν. 4019/11 (ΦΕΚ-216 Α
- Ν. 4430/2016 (ΦΕΚ 205-Α/Α/31.12.2016).